

národní
ústav
odborného
vzdělávání

Rozhodování žáků při volbě vzdělávací cesty a úspěšnost vstupu na trh práce

Sonda založená na šetření absolventů středních škol, kteří se zúčastnili jako patnáctiletí výzkumu PISA-2003 a vybraného vzorku jejich zaměstnavatelů

Bc. Ing. Jana Trhlíková

Ing. Jiří Vojtěch

PhDr. Helena Úlovcová

Praha 2008

Šetření bylo realizováno v rámci projektu MPSV „Moderní společnost – nerovnosti v šancích na vzdělávání: jejich, rozsah, zdroje, sociální a ekonomické důsledky, strategie řešení.“

OBSAH

1. Úvod.....	3
1.1 Úvodní poznámky a teoretická východiska	3
1.2 Předmět analýzy a cíle šetření.....	4
1.3 Metodologie šetření a zdroje dat.....	5
1.4 Struktura výběrového souboru dotazníkového šetření absolventů	6
2. Volba typu a oboru středního vzdělávání.....	7
2.1 Struktura středního vzdělávání v České republice.....	7
2.2 Faktory ovlivňující volbu středního vzdělávání	8
2.3 Spokojenost se zvolenou střední školou a dosaženou úrovní vzdělání..	15
2.4 Vnímání střední školy a její vliv na studijní ambice	19
2.5. Zájem o získání terciárního vzdělání.....	20
3. Úspěšnost vstupu na trh práce	22
3.1 Subjektivní hodnocení získání zaměstnání.....	22
3.2 Způsoby hledání zaměstnání a využívání sociálních sítí	22
3.3 Spokojenost v zaměstnání	25
3.4 Pracovní pozice	27
3.5 Připravenost absolventů pro uplatnění v zaměstnání.....	28
3.6 Přístup absolventů k práci a zaměstnání	29
3.7 Co je důležité pro získání dobrého pracovního uplatnění?	30
4. Co požadují zaměstnavatelé – sonda do názorů zaměstnavatelů na základě rozhovorů	32
4.1 Co zaměstnavatelé požadují pro obsazení pracovní pozice	32
4.2. Zaměstnávání absolventů.....	34
5. Závěry	35
Seznam literatury.....	38

Rozhodování žáků při volbě vzdělávací cesty a úspěšnost vstupu na trh práce
(Sonda založená na šetření absolventů středních škol, kteří se zúčastnili jako patnáctiletí
výzkumu PISA-2003 a vybraného vzorku jejich zaměstnavatelů
Bc. Ing. Jana Trhlíková, Ing. Jiří Vojtěch, PhDr. Helena Úlovcová

Vydal Národní ústav odborného vzdělávání, Praha 2008
Korektury a tisk: informační středisko odborného vzdělávání NÚOV

1. Úvod

1.1 Úvodní poznámky a teoretická východiska

V dnešní moderní individualizované společnosti je vzdělání jedním z klíčových faktorů, který prostřednictvím vykonávané profese a úrovně finančního ohodnocení určuje sociální postavení jednotlivce na společenském žebříčku. V České republice je podstatným momentem, který ovlivňuje následující postavení na trhu práce i možnost pokračovat v terciárním vzdělávání, zejména to, zda absolvent získal maturitní úroveň vzdělání. I když v současné situaci rychlého ekonomického rozvoje rostou možnosti pracovního uplatnění ve všech kategoriích vzdělání, včetně vyučených, kde došlo k výraznému poklesu nezaměstnanosti, rozdíly ve finančním ohodnocení, charakteru vykonávané práce i profesní perspektivě v závislosti na úrovni získaného vzdělání zůstávají. Výzkumy PISA, které zjišťují dovednosti žáků, přitom ukazují, že v ČR existuje poměrně výrazná souvislost mezi dosaženou úrovní vzdělání a sociálním zázemím.¹ Zatímco ze strany rodičů, kteří mají sami vyšší vzdělání a jeho výhody si uvědomují, výrazně roste tlak na vyšší úroveň vzdělání dítěte, část žáků z méně podnětného prostředí si raději volí jednodušší studijní dráhu a svůj studijní potenciál dostatečně nevyužívá. Z hlediska individuální spokojenosti i využití společenského potenciálu je přitom podstatné, aby zvolená vzdělávací dráha, úroveň získaného vzdělání i vystudovaný obor co nejvíce odpovídaly možnostem a zájmům žáků.

Teoretická východiska

Podíváme-li se krátce na teoretické koncepce, které se dotýkají tématu volby vzdělávací cesty a vzdělanostních nerovností, setkáme se jak s názory, které ve vztahu k dosažení určité úrovně vzdělání a sociálního postavení zdůrazňují vliv inteligence, geneticky podmíněných schopností a sociálně-psychologických charakteristik, tak i s těmi, které hlavní problém nacházejí v rodinném zázemí, ve vlivu vzdělanostních aspirací rodičů i širšího sociálního okolí. Například práce R. H. Hausera a W. H. Sewella [1986] poukazují na skutečnost, že kromě mentálních schopností a sociálního zázemí mají vliv na dosažené vzdělání také vzdělanostní aspirace, na jejichž utváření se podílí „významné sociální okolí“ – to znamená rodiče, učitelé a přátelé. Podle tohoto tzv. sociálně-psychologického modelu se vliv sociálního původu neuplatňuje přímo prostřednictvím sociálně-ekonomických faktorů, ale je spíše nepřímě ovlivněn vzdělanostními aspiracemi, které jsou utvářeny očekáváním ze strany významného sociálního okolí. Rodiny s vyšším sociálně-ekonomickým statusem vytvářejí pro svoje děti příznivější podmínky a zároveň podporují jejich vzdělanostní aspirace, což vede k dosažení vyššího vzdělání.

Důležitým aspektem řady teoretických koncepcí je existence a působení společensky podmíněných bariér. Součástí je zpravidla i kritický pohled na školu jako instituci. Tento přístup představují **teorie vzdělanostní reprodukce**, která tvrdí, že **vzdělávací systém není schopen fungovat jako nezávislá instituce, která by dokázala odfiltrovat sociální původ jednotlivce a zhodnotit pouze výkon založený na schopnostech.**

Například podle teorie francouzského sociologa **P. Bourdieu [1986]** závisí **školní úspěšnost ve značné míře na objemu předaného kulturního kapitálu.** Výchozí

---

¹ Výsledky šetření PISA-2003 ukazují významnou závislost vzdělávacích výsledků na rodinném zázemí ve většině zemí OECD. V České republice, kde dochází k odchodům žáků do víceletých gymnázií již v 11 letech věku, je specifická situace. Žáci víceletých gymnázií pocházejí častěji z rodin s vyšším socioekonomickým statusem a mají vyšší vzdělanostní ambice nedosahují v řadě případů lepších výsledků v testech PISA než žáci základních škol. Zatímco některé děti s průměrnými výsledky s dobrým rodinným zázemím se dostávají na výběrové školy a projevují vysoké studijní ambice, některé děti s lepšími studijními předpoklady, ale z méně podnětného sociálního prostředí, zůstávají na základní škole a jejich studijní ambice se naopak utlumují.

předpoklady dítěte škola rozvíjí a zhodnocuje. Škola přitom působí ve směru diferenciacie, kdy děti, které pocházejí z nepodnětného prostředí, znevýhodňuje.

Na rozdíl od P. Bourdieu, který zdůrazňuje vliv makrosociálních vlivů a vnějších struktur, jiní autoři tvrdí, že vzdělanostní rozhodnutí jsou založena na racionálním výběru žáků a rodičů. R. Boudon [1976, 2001] vnímá vzdělávací systém jako trh a chování studenta přirovnává ke konzumentovi.

Podle jeho názoru jsou žáci ve svém rozhodování determinováni sociálním postavením, což vede k tomu, že studenti s nižších vrstev méně riskují a dávají přednost ekonomicky méně náročným studijním cestám, zatímco studenti s materiálně silnějším zázemím si mohou dovolit více riskovat a volit náročnější vzdělávací dráhy. Výsledkem je, že zatímco z výborných žáků pokračují na střední škole všichni, z žáků průměrných a podprůměrných častěji ti, kteří pocházejí ze středních a vyšších vrstev a mohou si riziko neúspěchu dovolit. R. Boudon zohledňuje i subjektivní dimenzi a ukazuje, že nižší vrstvy oceňují vzdělání méně než vrstvy vyšší. To je jeden z důvodů, proč motivace studovat klesá s klesajícím sociálním původem. Na vzdělávacích křižovatkách se tedy žáci a jejich rodiny rozhodují jak podle svých možností a zdrojů, tak i podle různých měřítek úspěšnosti.

Podobné názory rozvíjí **J. H. Goldhorpe [např. 1997, 2000] ve své teorii racionálního jednání**, v níž spojuje vzdělanostní aspirace rodičů s ekonomickou situací a dostupností. Goldhorpe rozlišuje dvě základní **mobilitní strategie: „zdola“**, která je typická pro dělnickou třídu, třídu drobných vlastníků a živnostníků a **mobilitní strategii „shora“**, kterou najdeme u manažerů, odborných pracovníků, administrativních a vedoucích pracovníků. Pro mobilitní strategii zdola je charakteristický nedostatek zdrojů a obtížnost volby. Proto se rodiče orientují ve vzdělávacím systému raději na řemeslo, a neriskují neúspěch v náročnějších vzdělávacích cestách. Naopak pro strategii „shora“, kde náklady na vzdělávání nepředstavují větší problém, je charakteristická podpora dosažení maximálního vzdělání dítěte.

Sociální původ ovlivňuje podle teoretických koncepcí nejen dosaženou úroveň vzdělání, ale i obsazování pracovních pozic. Termínem „efekt dominance“ označuje R. Boudon zjištění, že při stejné úrovni diplomu je návratnost studia v podobě získání vyšší pozice tím vyšší, čím vyšší je sociální pozice studenta. Se stejným diplomem hledají studenti skromnějšího původu práci obtížněji než studenti z vyšších vrstev. To nasvědčuje tomu, že sociální původ intervnuje při hledání práce skrz síť známostí.

Rovněž podle koncepce P. Bourdieu mohou být rozdíly v uplatnění na trhu práce důsledkem odlišných zdrojů sociálního kapitálu. Sociální kapitál definuje jako síť meziosobních vztahů, které může každý člen sociální skupiny mobilizovat pro svůj prospěch a k vylepšení vlastní sociální pozice a které tedy mohou členům pomoci i při hledání zaměstnání a získání výhodné pracovní pozice.

Podrobněji se významem sociálního kapitálu pro získání zaměstnání zabýval americký sociolog **M. Grannovetter [1995]**, který zkoumal strategie používané při hledání zaměstnání. Popisoval, jakými cestami se šíří informace, které jsou důležité pro zájemce o práci. Rozlišuje **formální kanály**, kam zahrnuje úřady práce, komerční personální agentury a inzeráty v médiích a **neformální kanály**, ke kterým řadí osobní kontakty a přímou návštěvu uchazeče u potencionálního zaměstnavatele.

1.2 Předmět analýzy a cíle šetření

Šetření navazuje na výzkum PISA-2003 a jeho zjištění o vlivu rodinného zázemí na volbu vzdělávací cesty a s odstupem pěti let zjišťuje názory absolventů, kteří se jako patnáctiletí zúčastnili výzkumu PISA-2003 a v současnosti vstupují do terciárního vzdělávání nebo na trh práce. Podrobně mapuje rozhodovací proces při volbě střední, případně i vysoké školy, zjišťuje spokojenost absolventů se zvolenou vzdělávací cestou i jejich názory na faktory, které jejich rozhodování ovlivnily. Součástí šetření

je i zjištění úspěšnosti absolventů při vstupu na trh práce, využívání sociálních sítí k získání vhodného zaměstnání a pracovní pozice.

Cíle šetření

- Zmapovat faktory, které ovlivnily rozhodnutí o volbě studijní dráhy, včetně vlivu rodiny, širšího sociálního okolí i střední školy.
- Zjistit spokojenost absolventů s volbou vzdělávací cesty a dosaženou úrovní vzdělání, vymežit hlavní důvody nespokojenosti a neúspěchu.
- Zjistit vliv sociálního zázemí a dosažené úrovně vzdělání na úspěšnost vstupu na trh práce, nalezení vhodného zaměstnání a spokojenost se získanou pracovní pozicí.

1.3 Metodologie šetření a zdroje dat

Šetření je založeno na dotazování absolventů středních škol pomocí dotazníku, které je doplněno podrobnějšími face-to-face rozhovory s vybranými absolventy, případně jejich zaměstnavateli. V rámci dotazování byli osloveni absolventi, kteří se jako patnáctiletí zúčastnili výzkumu PISA-2003, což umožnilo doplnit nově získaná data o absolventech středních škol s údaji o jejich sociálním zázemí, které byly součástí šetření PISA-2003.

Šetření absolventů a zaměstnavatelů zahrnuje:

- **Dotazníkové šetření absolventů středních škol, kteří se jako patnáctiletí zúčastnili výzkumu PISA 2003**

V rámci šetření bylo rozesláno přibližně 4 300 dotazníků na základě databáze adres žáků, kteří se zúčastnili šetření patnáctiletých žáků PISA-2003. Po urgencích bylo získáno celkem 2050 odpovědí (44% návratnost). K databázi byla připojena data o sociálním původu sledovaných absolventů z šetření PISA-2003, která byla využita při analýzách vztahu mezi rozhodováním žáků o volbě vzdělávací cesty a jejich sociálním původem.

- **Rozhovory s absolventy středních škol, kteří vstoupili na trh práce**

V rámci dotazníkového šetření absolventů byly získány kontakty na absolventy, kteří zahájili pracovní dráhu a byly ochotni k podrobnějšímu rozhovoru o volbě vzdělávací cesty a vstupu na trh práce. Na základě dotazníkového formuláře připraveného v NUOV byly agenturou STEM/MARK s. r. o. realizovány v průběhu ledna 2008 face-to-face rozhovory s vybranými absolventy středních škol. Celkem bylo uskutečněno 73 face-to-face rozhovorů s absolventy.

- **Rozhovory se zaměstnavateli**

V rámci dotazníkového šetření byly získány i kontakty na některé zaměstnavatele absolventů. Na základě dotazníkového formuláře vytvořeného v NUOV proběhlo v průběhu února 2008 dotazování směřované adresně na zaměstnavatele vybraných absolventů. Dotazování bylo zajištěno prostřednictvím tazatelské sítě společnosti STEM/MARK s. r. o. Celkem bylo uskutečněno 22 rozhovorů.

1.4 Struktura výběrového souboru dotazníkového šetření absolventů

Tabulka 1.1: Struktura sledovaného vzorku z hlediska absolvované, případně dosud studované střední školy²

Typ studia	Počet žáků, kteří školu absolvovali	Procento z celého souboru	Počet žáků, kteří dosud studují	Procento z celého souboru
Víceleté gymnázium	576	28,1%	5	0,2%
Čtyřleté gymnázium	345	16,8%	15	0,9%
Střední odborné vzdělání s maturitou bez odborného výcviku (SOŠ)	719	35,1%	38	2,0%
Střední vzdělání s maturitní zkouškou a odborným výcvikem (SOU s MZ)	95	4,4%	23	1,1%
Střední vzdělání s výučním listem (SOU)	138	6,7%	10	0,5%
Nástavbový obor ³	22	1,0%	51	2,5%
Vyšší odborná škola	x	x	94	4,8%
Vysoká škola	x	x	1315	64,1%
Celkový součet	1895	92,1%	1551	76,2%
V současnosti nestuduje			501	
Celkem respondentů			2052	

Tabulka 1.2: Struktura sledovaného vzorku z hlediska současné životní situace

Jaká je Vaše současná situace?	Počet	Procenta
Studuji denní studium (VŠ, VOŠ, pomaturitní,...)	1596	77,8%
Kombinuji práci a dálkové studium	31	1,5%
Kombinuji denní studium a práci (DPP, OSVČ,...)	27	1,3%
Pracuji jako zaměstnanec	271	13,2%
Podnikám, pracuji jako OSVČ	24	1,2%
Jsem nezaměstnaný	48	2,3%
Jsem na mateřské dovolené	12	0,6%
Jiná odpověď	24	1,2%
Zahraniční pobyt	8	0,4%
Neodpověděl	11	0,5%
Celkový součet	2052	100,0%

² Z rozdělení souboru je zřejmé, že častěji odpovídali absolventi gymnázií a úspěšnější studenti, kteří byli přijati na vysokou školu. Vzhledem k tomuto vychýlení byly odpovědi absolventů analyzovány pouze v rámci jednotlivých typů středních škol.

³ Vzhledem k nízkému zastoupení ve vzorku nejsou absolventi nástavbových oborů v analýzách samostatně uváděni.

2. Volba typu a oboru středního vzdělávání

2.1 Struktura středního vzdělávání v České republice

Úvodem se podívejme na strukturu středního vzdělávání v České republice, zaměření jednotlivých typů středního vzdělání a možnosti, které jejich volba přináší.

Středním vzděláváním v České republice prochází ve srovnání se zeměmi EU vysoký podíl populace, kolem 92 %. Realizuje se buď jako všeobecné, nebo jako odborné. Nový školský zákon člení střední vzdělávání podle dosahovaných stupňů vzdělání do tří kategorií: střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem a střední vzdělání s maturitní zkouškou. Toto členění je poměrně hrubé, a v kategorii maturitních oborů neumožňuje dostatečně postihnout odlišnosti mezi charakteristikami, které absolventy diferencují. Z tohoto důvodu používáme v publikaci následující podrobnější členění⁴:

▪ Střední vzdělání s výučním listem (kategorie E+H)

Zahrnuje žáky, kteří byli přijati do 3letých a 2letých vzdělávacích programů a po absolvování získají výuční list.

▪ Střední vzdělání s maturitní zkouškou⁵

Střední vzdělávání s MZ a odborným výcvikem (kategorie L0)

Absolventi získají maturitní vysvědčení a součástí jejich přípravy je i odborný výcvik, takže jsou vlastně i vyučeni, i když výuční list nedostávají. Jsou připraveni pro náročné dělnické práce a výkon nižších řídicích funkcí.

Střední vzdělávání s MZ (odborné) (kategorie M)

Zahrnuje žáky, kteří byli přijati do 4letých vzdělávacích programů poskytujících střední vzdělání s maturitní zkouškou, po absolvování získají maturitní vysvědčení,

Střední vzdělávání s MZ – Gymnázia (kategorie K)

Poskytuje všeobecné vzdělání a zahrnuje žáky gymnázií.

Střední vzdělávání s MZ – Nástavbové studium (kategorie L5) - umožňuje ve dvouletém studiu dosáhnout středního vzdělání s maturitní zkouškou těm, kteří získali střední vzdělání s výučním listem. Po absolvování získají maturitní vysvědčení, zároveň již vlastní výuční list.

Podíl absolventů, kteří procházejí odborným vzděláváním je v České republice poměrně vysoký. Ve školním roce 2007/08 zahájilo kolem 80 % žáků studium na středních odborných školách, z toho přibližně 31 % žáků bylo přijato do učebních oborů (H+E), 8 % do oborů poskytujících střední odborné vzdělání s MZ i odborným výcvikem (L0), přibližně 36 % tvořily střední odborné školy s maturitou (M) a 5 % lycea. Do všeobecného vzdělávání na gymnáziích (K) bylo přijato přibližně 19 % žáků. I když podíl žáků, kteří získávají všeobecné vzdělání, je relativně nízký, odborné vzdělávání v ČR zahrnuje poměrně výraznou všeobecnou složku. Z tohoto důvodu zásadní rozdíl v možnosti pokračovat v terciárním vzdělávání i ve vztahu k pracovnímu uplatnění závisí spíše na tom, zda absolvent dosáhl maturitní úrovně vzdělání než na tom, jestli absolvoval odborné nebo všeobecné vzdělání. Zatímco hlavním úkolem učebních oborů je příprava pro vstup do praxe, u odborných škol zakončených maturitou (bez odborného výcviku) je uplatňován model tzv. dvojí kvalifikace – to znamená nejen pro přímý vstup do praxe, ale i pro pokračování v terciárním vzdělávání. Vstoupit do terciárního vzdělávání mohou i absolventi

---

⁴ „Střední vzdělání (kategorie C a J)“ – tj. střední vzdělání bez výučního listu i maturitní zkoušky (2leté nebo 3leté vzdělávací programy) představuje kategorie s velmi malým podílem žáků a proto není v šetření zahrnuta.

⁵ Maturitní úroveň vzdělání poskytují rovněž lycea (kategorie M), která nejsou v šetření zahrnuta.

učebních oborů, jejich situace je ale obtížnější, protože musí nejprve získat maturitu absolvováním nástavbového studia. V současnosti je zájem žáků a rodičů o studium učebních oborů nízký, naopak jejich uplatnitelnost na trhu práce se v situaci rostoucí ekonomiky a poptávky po řemeslnících zvyšuje. Otázkou zůstává problém jak přistupovat ke vzdělávání a distribuci vzdělání ve vztahu ke schopnostem a zájmům žáků a jejich sociálnímu zázemí.

2.2 Faktory ovlivňující volbu středního vzdělávání

Výběr střední školy představuje jednu ze zásadních křižovatek vzdělávací dráhy. Toto rozhodnutí, především výběr maturitního nebo učebního oboru významně ovlivňuje možnost pokračovat v terciárním vzdělávání, má vliv uplatnění na trhu práce, budoucí profesní dráhu i celkový společenský status. Z tohoto důvodu je důležité, aby volba typu středního vzdělání i oboru studia byla co nejvíce v souladu se studijními schopnostmi žáka i jeho zájmy.

Zvolená vzdělávací dráha a výběr střední školy jsou vedle vrozených studijních dispozic a zájmů ovlivněny řadou dalších faktorů. Jak ukazují výzkumy, nezanedbatelnou úlohu při volbě studijní dráhy hraje rodinné a sociální prostředí. Konečný výběr školy může být ovlivněn i některými omezujícími vlivy, konkrétní nabídkou oborů v místě bydliště nebo převísem poptávky nad nabídkou u některých typů středního vzdělání.

V následujícím textu se podrobněji zaměříme na rozhodovací proces volby střední školy a konkrétní faktory, které tuto volbu ovlivnily a to jak z hlediska vlivu rodinného zázemí na tuto volbu, tak i konkrétních faktorů, které ovlivnily rozhodování žáků.

2.2.1 Vliv rodinného zázemí

Tabulka 2.1: Absolvovaná střední škola - podle úrovně vzdělání rodičů, v % odpovědí⁶

Vzdělání rodiče N=1791	Absolvovaná škola dítěte				
	Gymnázium	SOŠ	Učební obor s MZ	SOU	Celkem
Vyučen (ISCED 3B, C)	17,8% 2,4% ---	47,3% 6,4% ++	12,9% 1,7% +++	22,0% 3,0% +++	100,0% 13,5%
Maturita (ISCED 3A, ISCED4)	39,5% 17,6% ---	48,3% 21,6% +++	4,9% 2,2% 0	7,3% 3,2% 0	100,0% 44,6%
VŠ, VOŠ (ISCED 5B, A, 6)	71,0% 29,8% +++	25,2% 10,6% ---	2,1% 0,9% ---	1,7% 0,7% ---	100,0% 41,9%
Celkem	49,8%	38,5%	4,8%	6,9%	100,0%

Vliv rodinného zázemí na výběr typu středního vzdělávání byl zjišťován na vztahu mezi absolvovanou střední školou na jedné straně a úrovní vzdělání rodičů⁷ a socioekonomickým statusem rodiny⁸.

⁶ Statistická významnost byla zjišťována na základě adjustovaných reziduí transformovaných na znaménkové schéma, které vychází ze srovnávání rozdílů mezi očekávanými četnostmi a skutečně získanými četnostmi. Počet znamének vyznačuje signifikantně vyšší nebo nižší četnost (na 5 %, 1 % nebo 0,1 % hladině významnosti. Vzhledem k tomu, že počet rodičů se základním vzděláním činil pouze 8, není tato kategorie v tabulce uvedena (1 dítě studovalo na gymnáziu, 6 dětí na SOŠ, 1 dítě se vyučilo).

Z výsledků vyplývá, že děti vyučených rodičů si méně často vybíraly gymnázium a naopak častěji volily školu s odborným zaměřením, a to jak učební obor, tak i odborné vzdělání zakončené maturitou. Děti vysokoškolsky vzdělaných rodičů naopak preferovaly všeobecné vzdělání na gymnáziu.

Tabulka 2.2: Absolvovaná střední škola – podle socioekonomického statusu rodičů, v % odpovědí.⁹

Socioekonomický index (Nejvyšší ISEI rodičů rozdělené podle kvartilů) N=1798	Absolvovaná střední škola dítěte				
	Gymnázium	SOŠ	Učební obor s MZ	SOU	Celkem
Řádková % Celková % Znaménkové schéma					
Nejnižší socioekonomický status (I. kvartil)	25,3% 6,1% ---	48,1% 11,5% +++	9,8% 2,3% +++	16,7% 4,0% +++	100,0% 23,9%
Nižší socioekonomický status (II. kvartil)	45,4% 10,9% -	45,1% 10,8% ++	3,7% 0,9% o	5,8% 1,4% o	100,0% 24,0%
Vyšší socioekonomický status (III. kvartil)	49,3% 11,5% o	42,3% 9,8% o	3,8% 0,9% o	4,5% 1,1% -	100,0% 23,8%
Nejvyšší socioekonomický status (IV. kvartil)	73,7% 21,2% +++	22,0% 6,3% ---	2,1% 0,6% ---	2,1% 0,6% ---	100,0% 28,8%
Celkem	49,7%	38,5%	4,7%	7,1%	100%

Z tabulky, která ukazuje souvislost mezi socioekonomickou situací rodiny a absolvovanou střední školou se ukazují odlišnosti především v kategorii rodičů s nejnižším a nejvyšším socioekonomickým statusem. Děti z rodin s nejnižším socioekonomickým statusem častěji absolvovali učňovský obor, případně odborné vzdělání s maturitou a méně často gymnázium, naopak děti z rodin s nejvyšším socioekonomickým statusem častěji studovaly gymnázium.

Výsledky ukazují, že děti rodičů s vyšším vzděláním a socioekonomickým statusem preferují gymnázia, zatímco děti rodičů s nižším vzděláním a nejnižším ekonomickým statusem dávají přednost středním školám s odborným zaměřením.

⁷ Sledováno bylo nejvyšší vzdělání podle klasifikace ISCED – použity byly 4 stupně (stupně 1 a 2, 5B, A a 6 byly vzhledem k nízkému zastoupení v souboru spojeny). Použito bylo vzdělání rodiče s vyšším vzděláním.

⁸ Socioekonomický status byl měřen na základě standardního socioekonomického indexu zaměstnaneckého statusu ISEI. Použit byl index rodiče s vyšším ISEI, zjištěným v rámci šetření PISA-2003, tedy v době, kdy bylo respondentovi 15 let.

⁹ Statistická významnost byla zjišťována na základě adjustovaných reziduí transformovaných na znaménkové schéma, které vychází z absolutních četností a srovnává rozdíl mezi očekávanými četnostmi a skutečně získanými četnostmi. Kladná znaménka v tabulce indikují, že je ve výběrovém souboru se signifikantně vyšší četností zastoupena určitá kombinace hodnot obou proměnných. Záporná indikují naopak signifikantně nižší četnost. Jedno znaménko označuje signifikantní rozdíl na 5% hladině významnosti, dvě znaménka na hladině 1 % a tři znaménka na hladině 0,1 %.

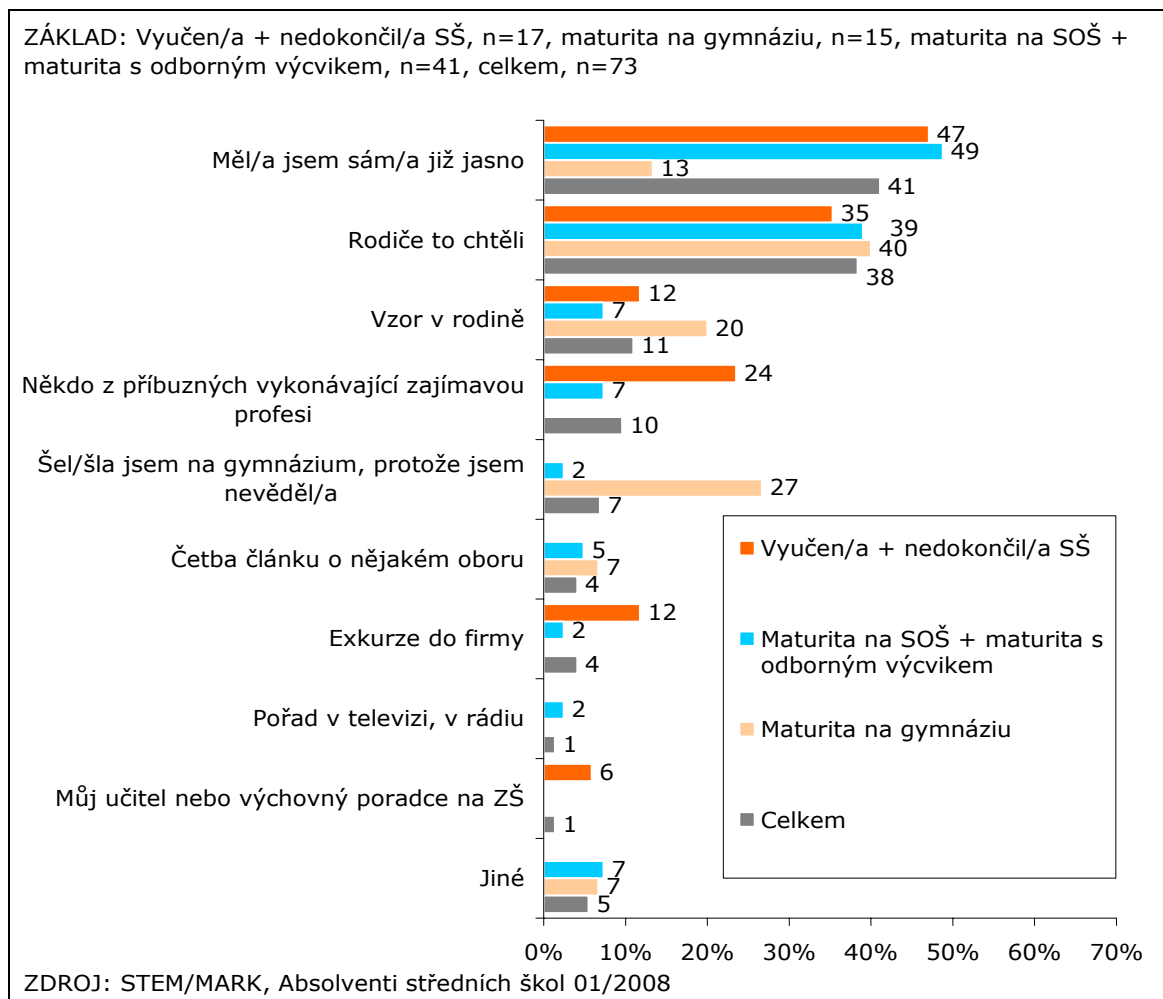
2.2.2 Subjektivní faktory ovlivňující volbu středoškolského vzdělání – rozhovory s absolventy

Průběh rozhodovacího procesu o volbě školy i oboru byl detailně mapován v rámci face-to-face rozhovorů, které byly uskutečněny s absolventy středních škol. Cílem bylo podrobněji popsat mechanismus rozhodovacího procesu při volbě střední školy, a to jak z hlediska typu vzdělání, tak i oboru a popsat případné omezující faktory, tak, jak je vnímají sami absolventi. Vzhledem k tomu, že celkově bylo realizováno 73 rozhovorů, má uváděné procentuální vyjádření jen orientační význam.

▪ Volba typu středního vzdělání¹⁰

Co žáky nejvíce ovlivnilo při výběru typu střední školy? **Nejčastěji absolventi odpovídali, že „měli sami jasno“, jestli se chtějí vyučit, získat maturitu na odborné střední škole nebo jít studovat gymnázium** – celkově takto odpovědělo 41 % z nich. **Druhým** nejfrekventovanějším **faktorem**, který ovlivnil rozhodnutí o střední škole byl **vliv rodičů**.

Graf 2.1.: Co nebo kdo Vás nejvíce ovlivnil při rozhodování o výběru budoucí školy?
(dle dosaženého vzdělání)

Necelých 40 % absolventů v rozhovorech uvedlo, že si zvolili danou střední školu právě proto, že to chtěli rodiče, a to prakticky bez rozdílu podle jednotlivých typů středního vzdělání. Vedle vlivu rodičů absolventi zmiňovali i **vliv širší rodiny**, kdy

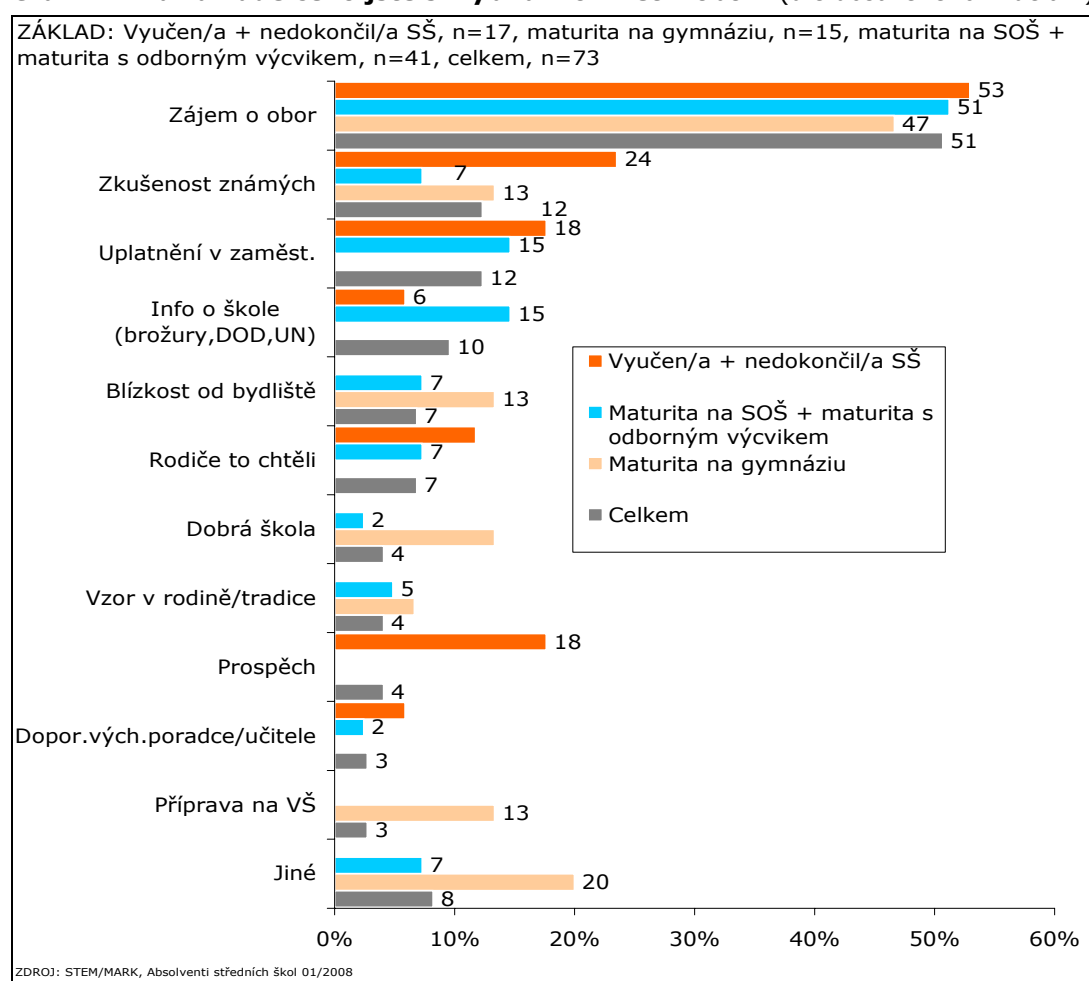
¹⁰ Rozhodnutí o volbě střední školy bylo sledováno odděleně jako volba typu školy a studijního oboru, i když v některých případech je tato volba provázána.

celkově 11 % žáků bylo ovlivněno „vzorem v rodině“, ve smyslu určité úrovně vzdělání, která je v rodině považována za běžnou a dalších 10 % uvedlo, že se při volbě střední školy inspirovali vzorem někoho z příbuzných nebo známých, kteří vykonávají zajímavou profesi. Zatímco „vzor v rodině“ ve smyslu samozřejmého směřování k určité úrovni vzdělání uváděli častěji gymnazisté (20 %), konkrétní zajímavá profese, kterou vykonává někdo ze známých nebo příbuzných, více ovlivňovala žáky směřující do učebních oborů (24 %). Gymnazisté pak poměrně často uváděli, že si zvolili všeobecné střední vzdělání, protože nevěděli, jakou profesi budou chtít v budoucnu dělat (27 % gymnazistů).

▪ Volba studijního nebo učebního oboru

Kromě volby typu středního vzdělávání byla v rámci rozhovorů absolventům položena otázka, na základě čeho si zvolili svůj studijní obor.

Graf 2.2: Na základě čeho jste si vybíral konkrétní obor? (dle dosaženého vzdělání)

Dominantní motivaci představoval **zájem o obor**, který jako důvod uvedla asi polovina dotázaných. Na druhém místě je **zkušenost známých** s tímto oborem, která ovlivnila více než desetinu (12 %) dotázaných, přitom v kategorii vyučených byl tento vliv vyšší – uvedla ho téměř čtvrtina z nich. Podobně možnost pracovního uplatnění ovlivnila výběr oboru rovněž u 12 % dotázaných, přitom větší vliv měla opět na vyučené (18 %). Určitou roli v rozhodování o studijním oboru sehrály **informační materiály a brožury o studiu** (10 %). Vliv rodičů na výběr konkrétního oboru uváděli absolventi poměrně málo často (7%). Na druhou stranu asi pětina absolventů středních odborných škol v rozhovoru uvedla, že si nebyli jisti, jaký obor si mají zvolit a vybrali si obor, který jim doporučili rodiče. Gymnazisté uváděli jako

důvod volby „výběr dobré školy“, u vyučených naopak ovlivnil volbu oboru horší prospěch, kterému musela necelá pětina z nich (18 %) volbu oboru přizpůsobit.

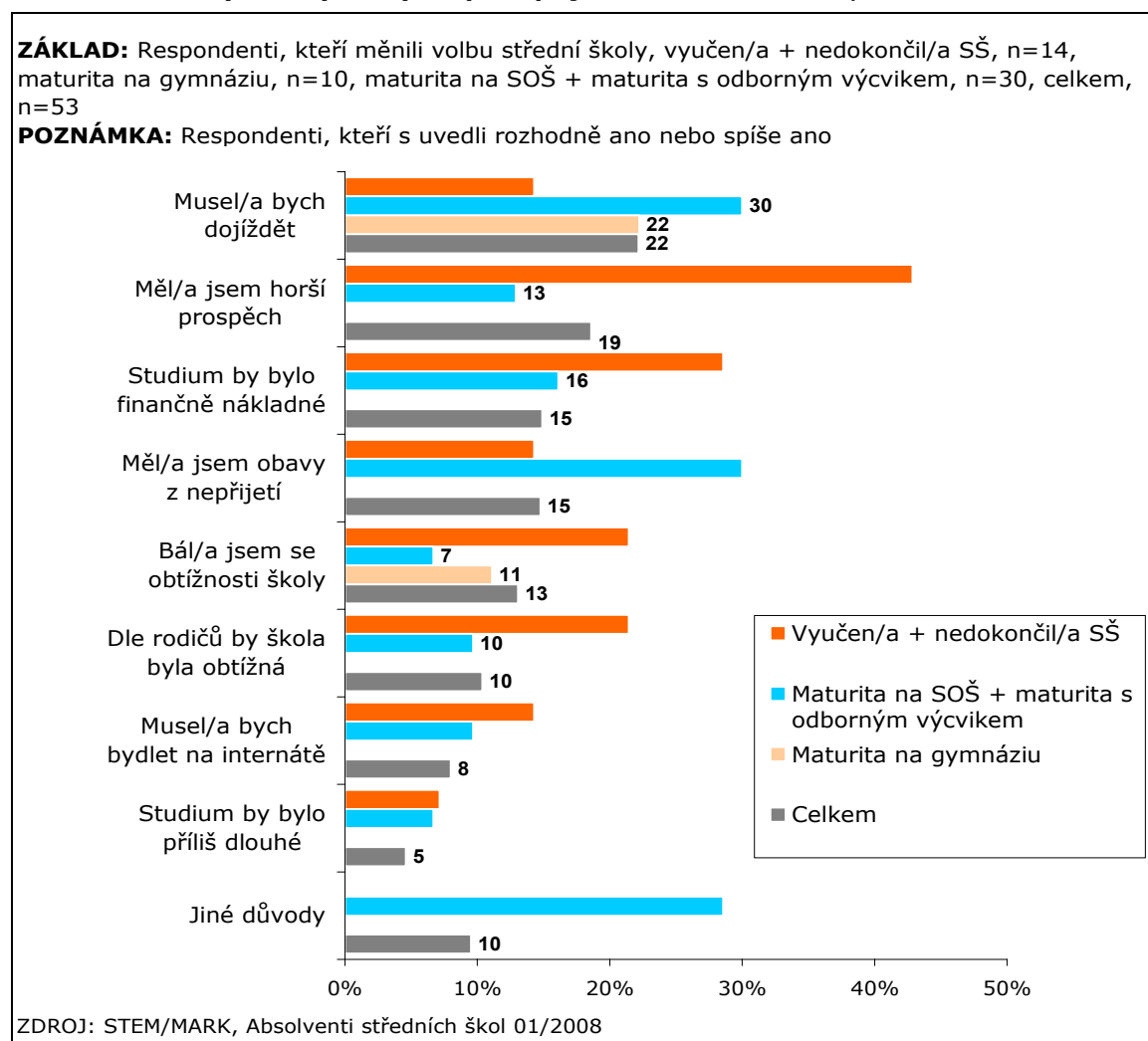
▪ **Kritéria pracovního uplatnění, ke kterým žáci a jejich rodiče přihlíželi při volbě střední školy**

Převážná většina absolventů (kolem 90 %) v rozhovorech uvedla, že při výběru střední školy zvažovali, zda je bude práce v oboru bavit a perspektivnost povolání. Asi tři čtvrtiny přemýšlely o finančním ohodnocení, prestiži a atraktivitě povolání a zda jde o práci manuální nebo v kanceláři. Dostatek pracovních míst v regionu zvažovali zejména vyučení (více než 80 %), příprava na vysokou školu byla zásadní pro gymnazisty a pro více než čtyřicet procent absolventů SOŠ.

▪ **Přizpůsobení studijní volby v procesu rozhodování o volbě studia**

Výsledné rozhodnutí při volbě vzdělávací cesty nezáleží jen na přání žáka a jeho rodičů, často naráží na určité mantinely, kterým žáci musí svoji definitivní volbu o podání přihlášky na střední školu přizpůsobit.

Graf 2.3: Důvody změny volby SŠ před přijímacími zkouškami (dle dosaženého vzdělání)

V této souvislosti nás zajímalo, do jaké míry žáci svoji volbu střední školy a oboru v průběhu svého rozhodování museli přizpůsobit. Nejlépe na tom byli gymnazisté, z nichž 87 % svoji volbu neměnilo. Významněji přizpůsobovali svoji volbu absolventi SOŠ, z nichž asi třetina musela svoji původní představu modifikovat, přitom (22 %)

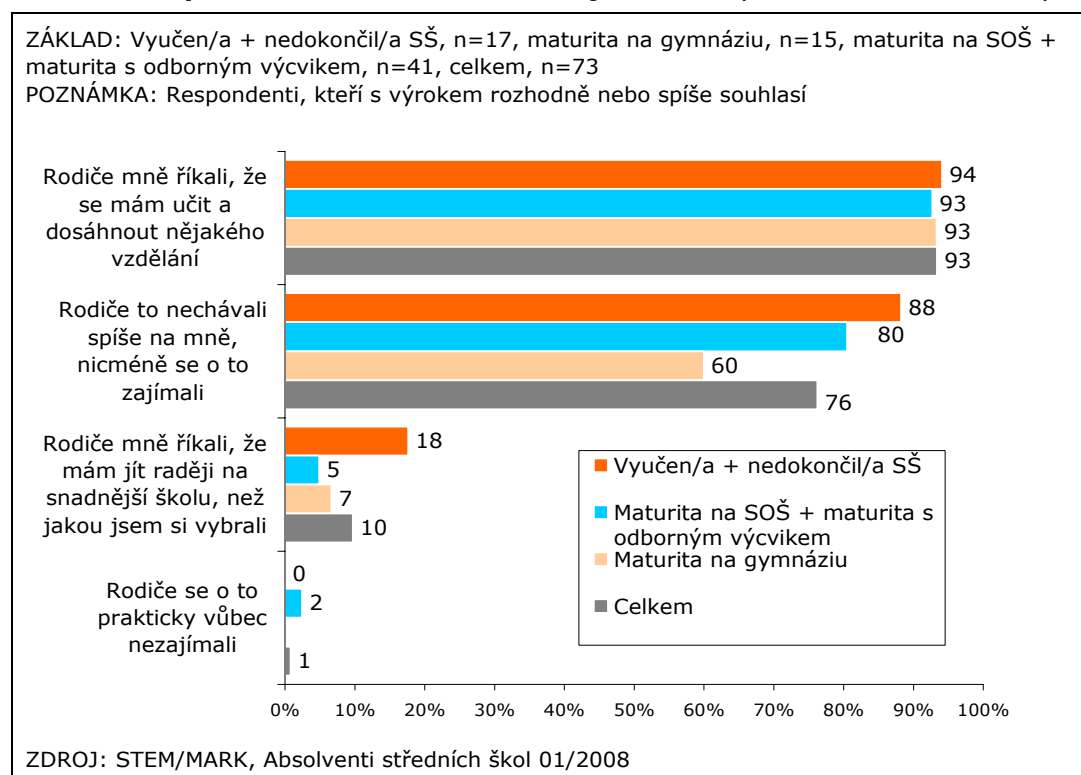
změnilo svoji volbu úplně a dalších 10 % částečně. Podobně i vyučení svoji studijní volbu měnili, ale spíše jen částečně (24 %), zcela svoji volbu přizpůsobila asi desetina vyučených.

K důvodům, proč absolventi před přijímacími zkouškami změnilo nebo přizpůsobilo původní studijní záměry patřilo nejčastěji **dojíždění** (20 %), na druhém místě byl **horší prospěch** (rovněž kolem 20 %), tento faktor nejvýznamněji ovlivnil vyučené (více než 40 %). **Finanční nákladnost studia** uvedlo 15 % absolventů, nejčastěji opět vyučení (téměř 30 %). **Obavy z nepřijetí na školu** ovlivnily volbu asi 15 % absolventů, přitom nejčastěji takto odpovídali absolventi SOŠ s maturitou. **Obavy z obtížnosti studia**, ať už samotných žáků nebo jejich rodičů se vyskytovaly především u vyučených.

▪ Zájem a podpora vzdělávání ze strany rodičů

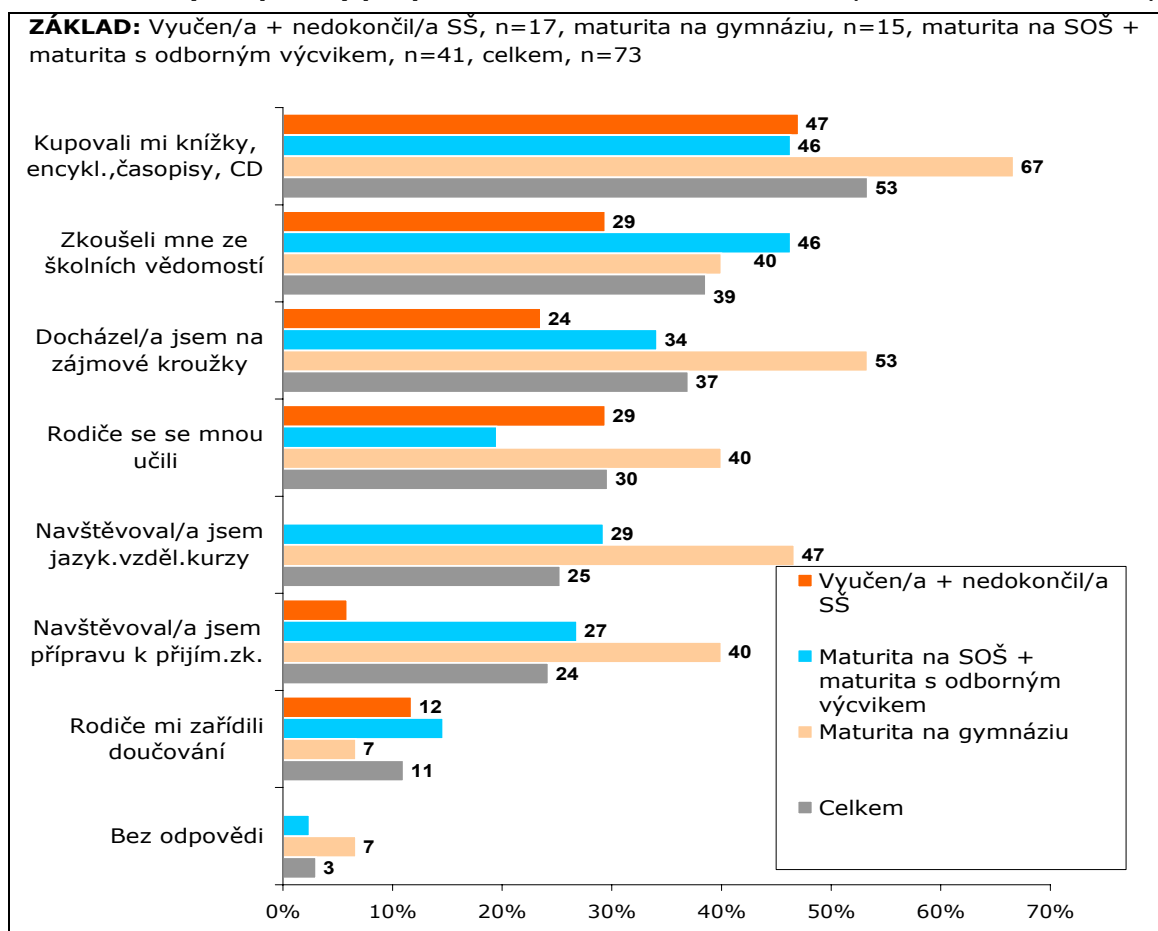
V rozhovorech byl sledován i vliv rodičů na volbu stupně vzdělání. V obecné rovině prakticky všichni absolventi uváděli, že je rodiče motivovali, aby se učili a získali vzdělání. Určité rozdíly se objevují u odpovědi, které ukazují do jaké míry rodiče nechávali rozhodnutí na samotném dítěti. Zatímco téměř 90 % vyučených a 80 % absolventů SOŠ odpovědělo „rodiče nechávali volbu školy spíše na mně, nicméně se o to zajímali“, u absolventů gymnázií ponechávalo v rámci sledovaného vzorku volbu střední školy na dítěti jen 60 % rodičů. Odpověď „Rodiče mi říkali, že mám jít raději na snadnější školu, než jakou jsem si vybral“, se vyskytovala méně často, výrazněji byla zastoupena u vyučených (18 %).

Graf 2.4: Jaký vliv měli rodiče na vaši studijní dráhu? (dle dosaženého vzdělání)

Větší všeobecná podpora rozvoje je patrná i z odpovědi na otázku „Jakými způsoby podporovali rodiče vaše vzdělávání?“. Absolventi gymnázií v rozhovorech uváděli častější podporu rodičů, například nákup knížek, časopisů, zájmových kroužků, jazykových kurzů a kurzů k přijímacím zkouškám.

Graf 2.5: Kterými způsoby podporovali rodiče vaše vzdělávání? (dle dosaženého vzdělání)

▪ **Zájmová vyhraněnost žáků**

Podstatným problémem při volbě vzdělávací cesty je otázka, zda jsou žáci v době, kdy se rozhodují o svém budoucím povolání, to znamená kolem 15 let věku dostatečně zájmově vyhraněni a mají odpovídající představu o své budoucí profesi. V rámci realizovaných rozhovorů uvedla více než třetina dotázaných (36 %), že již během ZŠ „měli přesnou představu“, jaký obor chtějí studovat, další třetina (32 %) uvažovala v průběhu ZŠ o několika různých oborech, z nichž si pak jeden vybrala. Nezanedbatelný podíl dotázaných (27 %) uvedl, že neměli žádnou představu, jaký obor by si měli zvolit. Nejčastěji takto dopovídali žáci, kteří směřovali na gymnázia, kteří rozhodnutí o oboru mohli odložit, na druhou stranu takto odpovědělo i 27 % dotázaných absolventů SOŠ, kteří si konkrétní obor zvolit museli.

▪ **Představa o studijním oboru a profesi**

Kromě určité zájmové nevyhraněnosti části žáků se jako problém ukazuje zjištění, že přibližně pětina absolventů středních odborných škol uvádí, že neměli správnou představu o obsahu učebního nebo studijního oboru.

Podobně asi 20 % dotázaných absolventů SOŠ uvedlo, že v době, kdy se rozhodovali o střední škole neměli dostatečnou představu o své budoucí profesi.

Na závěr kapitoly je možno konstatovat, že z rozhovorů vyplynulo, že rodiče i ostatní sociální okolí ovlivňují rozhodování o volbě střední školy jak přímo, tak i nepřímo. Odpovědi přitom naznačují větší vliv rodičů na výběr typu středoškolského studia než na volbu konkrétního oboru. Zajímavé je, že

zatímco u gymnazistů se objevuje spíše obecnější vliv úrovně vzdělání, která je v rodině považována za běžnou, vyučení častěji zmiňovali inspiraci konkrétním zaměstnáním nebo studiem oboru ve svém sociálním okolí, u známých, příbuzných nebo kamarádů. Zároveň v rozhovorech častěji uváděli, že rodiče nechávali studijní volbu na nich, nebo jim v některých případech doporučili, aby si zvolili jednodušší studium. Větší roli při volbě střední školy hrají u vyučených obavy z nezvládnutí studia a nutnost přizpůsobit volbu střední školy nebo oboru horším studijním výsledkům.

Rozhovory zároveň ukázaly, že nezanedbatelná část žáků (čtvrtina až pětina) svoji původní představu o volbě školy koriguje. Důvody pro změnu jsou dvojího charakteru – za prvé organizační a finanční (zejména dojíždění), za druhé podmíněné horšími studijní výsledky a obavami z nepřijetí na původně vybranou školu. Problémem, který se vyskytuje u části žáků, je zájmová nevyhraněnost, jejich nízká představa o studijním oboru i budoucí profesi.

2.3 Spokojenost se zvolenou střední školou a dosaženou úrovní vzdělání

Volba střední školy představuje významnou životní křižovatku, která, jak bylo v předchozím textu ukázáno, je ovlivněna řadou faktorů. Ty mohou mít na volbu vzdělávací cesty a následnou spokojenost s touto volbou jak pozitivní, tak i negativní vliv. Podívejme se v následujícím textu, jak absolventi v dotazníkovém šetření hodnotili zpětně volbu střední školy a jak jsou s ní spokojeni.

▪ Spokojenost se zvoleným typem středního vzdělání

Absolventům byla v rámci dotazníkového šetření položena otázka, zda by si zvolili stejný typ středoškolského studia znovu. Šetření potvrdilo závěry již dříve publikovaná zjištění o spokojenosti absolventů se zvoleným typem vzdělání, které ukazují, že absolventi maturitních oborů jsou se zvoleným typem školy spokojenější než vyučení.¹¹

V rámci sledovaného vzorku byli se zvoleným typem střední školy nejspokojenější absolventi víceletých gymnázií, z nichž by svoji volbu změnilo jen 6 %. Absolventi čtyřletých gymnázií a maturitních SOŠ se z hlediska spokojenosti s volbou vystudované střední školy příliš neliší. Z absolventů čtyřletých gymnázií by asi 12 %, změnilo volbu studia, přitom nejčastěji by si vybrali SOŠ. Jako hlavní důvod uváděli příliš všeobecné zaměření studia, kdy se museli podrobně věnovat i předmětům, které je nezajímaly, a nutnost pokračovat ve studiu na vysoké škole. Rovněž vysoké studijní nároky byly důvodem, proč by někteří dali přednost maturitě na SOŠ. U maturitních oborů SOŠ by si vybralo jiný typ studia asi 10 % absolventů. Část z nich by raději studovala gymnázium právě z důvodu zájmu o studium na vysoké škole. Příčinou nespokojenosti byl v této kategorii často i špatně zvolený studijní obor, kdy student zjistil, že ho vybraný obor nezajímá a nechce v něm pracovat nebo že ho tento obor omezuje při výběru oboru na vysoké škole. U absolventů oborů poskytujících maturitní vzdělání i odbornou přípravu odpovídající vyučení, by jiný typ střední školy zvolilo 16 % z nich, přitom nejčastěji by si vybrali maturitu na SOŠ. Nejmenší spokojenost vyjadřovali vyučení, z nichž by si v rámci sledovaného vzorku zvolilo odlišný typ středního vzdělání 26 %, největší část z nich (16 %) by si zvolila studium SOU zakončené maturitní zkouškou, tedy podobný typ studia, který by jim ale poskytl maturitní vzdělání. Nejčastěji uváděný důvod je zájem o maturitu a lepší pracovní podmínky.

---

¹¹ Trhlíková, J., Vojtěch, J., Úlovcová, H.: Přípravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi. Srovnání situace absolventů středních odborných škol s výučním listem, s maturitou i odborným výcvikem a s maturitou tři roky od ukončení studia. Praha, NÚOV 2008.

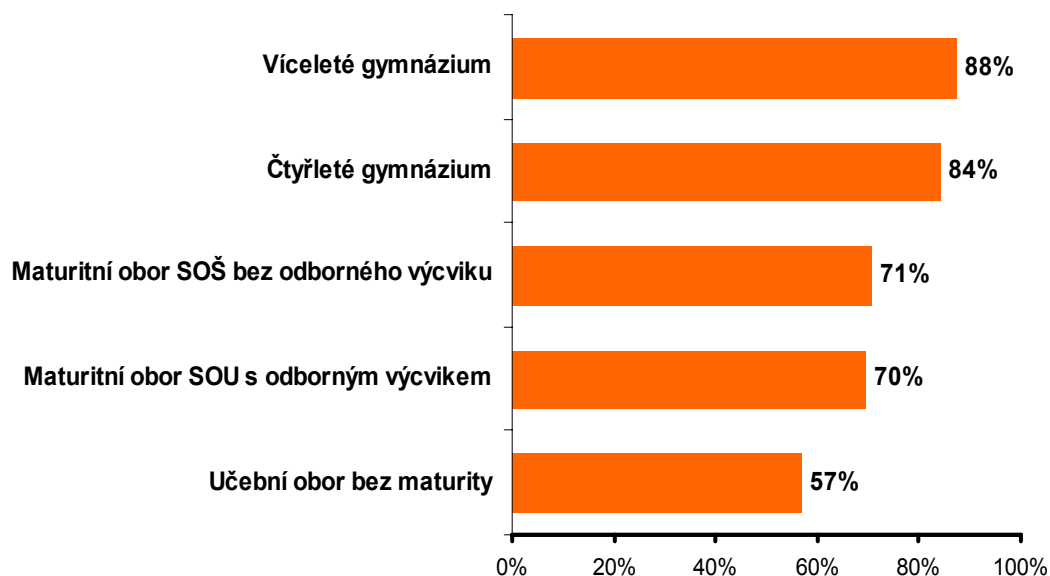
Tabulka 2.3: Podíl absolventů, kteří by si vybrali jiný typ studia – srovnání podle typu absolvovaného vzdělání, v % odpovědí

Absolvovaná střední škola (N=1824)	Zvolili by jiný typ studia	Typ studia, který by si zvolili					
		Víceleté gymn.	4leté gymn.	SOŠ	Maturitní obor SOU	Učební obor SOU	Neví
Víceleté gymnázium	6%	0%	1%	4%	1%	0%	0%
4leté gymnázium	12%	0%	0%	9%	2%	1%	0%
SOŠ	10%	1%	5%	2%	1%	0%	1%
Maturitní obor SOU	16%	2%	3%	5%	4%	0%	2%
SOU	26%	1%	0%	6%	16%	0%	3%

▪ **Spokojenost se zvoleným oborem**

Z hlediska podílu nespokojených absolventů se jako výraznější problém ukazuje volba oboru studia, kdy by si řada absolventů v rámci stejného typu středního vzdělání vybrala raději jiný obor. Zatímco gymnazisté by většinou opět volili všeobecné vzdělání, i když v některých případech s jiným zaměřením, u absolventů odborných maturitních oborů by si stejný obor vybralo jen asi 70 % z nich, u vyučených je pak tento podíl podstatně nižší – v rámci sledovaného vzorku dosahuje jen asi 57 %.

Graf 2.6: Procento absolventů, kteří by si zvolili stejný obor (v % kladných odpovědí)

Z výsledků šetření vyplývá, že nejspokojenější jsou se zvolenou střední školou absolventi víceletých gymnázií. Absolventi 4letých gymnázií a SOŠ se příliš neliší ve spokojenosti se zvoleným typem středního vzdělání (jinou školu by si vybralo 10 %, resp. 12 % z nich), u absolventů SOŠ ale najdeme větší nespokojenost se zvoleným oborem (stejný obor by si zvolilo kolem 70 % z nich). Problémem je tedy především volba oboru, který neodpovídá zájmům nebo způsobuje určitá omezení při výběru dalšího studia v terciárním vzdělávání. Nejméně spokojeni jsou vyučení, kteří vyjadřují relativně značnou nespokojenost s typem studia (26 % nespokojených) i

nejvyšší nespokojenost s vybraným oborem, kdy více než 40 % by si vybralo jiný učební obor.¹²

Vztáhneme-li tyto výsledky k problémům, které uváděli vybraní absolventi v rozhovorech o volbě oboru, je zřejmé, že zájmová nevyhraněnost některých žáků, jejich nedostatečná informovanost o zvoleném oboru i budoucí profesi, případně i příliš násilné přizpůsobování volby oboru se projevují v nespokojenosti části absolventů se studijním nebo učebním oborem. U vyučených k těmto problémům přistupuje ještě i změna studijních ambic v průběhu vyučení nebo po vstupu do praxe.

▪ Celková spokojenost s dosaženou úrovní vzdělání

Kromě spokojenosti se zvolenou střední školou byla zjišťována i celková spokojenost s dosaženou úrovní vzdělání, resp. s tím, jak se absolventům daří svoji představu naplňovat v případě, že pokračují ve studiu.

Tabulka 2.4: Odpověď na otázku: Podařilo se vám (daří se vám) dosáhnout úrovně vzdělání, kterou jste chtěli? (podle absolvované školy dítěte, v % kladných odpovědí)

V % odpovědí ano a spíše ano (N=1875)	Víceleté gymn.	4leté gymn.	SOŠ	Maturitní obor SOU	Učební obor SOU	Všichni
ano	91%	89%	77%	66%	49%	81%
ne	9%	11%	23%	34%	51%	19%
Celkový součet	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Z odpovědi na otázku, jak se absolventům podařilo, resp. daří dosáhnout úrovně vzdělání podle svého přání, je podobně jako z předchozích otázek zřejmá větší nespokojenost absolventů, kteří si zvolili méně náročnou vzdělávací cestu. Nejméně spokojeni jsou vyučení, z nichž asi polovina odpověděla, že nejsou s dosaženým vzděláním spokojeni. U maturitních oborů SOŠ vyjádřila nespokojenost asi čtvrtina, zatímco z gymnazistů jen asi desetina.

Tabulka 2.5: Odpověď na otázku: Podařilo se vám (daří se vám) dosáhnout úrovně vzdělání, kterou jste chtěli? (ve vztahu k úrovni vzdělání rodičů podle stupnice ISCED¹³, v % kladných odpovědí)

Socioekonomický index (Nejvyšší ISEI rodičů rozdělené podle kvartilů) N=1938	Podařilo (daří) se Vám dosáhnout vzdělání, které jste si přál? (v % kladných odpovědí)
Základní vzdělání nebo nedokončené základní vzdělání (ISCED 1,2)	87,5%
Vyučen (ISCED 3B,C)	68,5%
Maturita (ISCED 3A, ISCED4)	76,6 %
VŠ, VOŠ (ISCED 5B,A,6)	88,2%

¹² Šetření absolventů ukazuje, že podíl absolventů, kteří uvádějí spokojenost se zvoleným oborem a typem vzdělání s odstupem let od ukončení školy a po vstupu do praxe dále klesá. Například ze šetření Trhlíková, J., Vojtěch, J., Úlovcová, H.: „Připravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi“ vyplývá, že podíl vyučených, kteří by si zvolili opět vyučení, je po třech letech od ukončení studia jen 53 %.

¹³ Sledováno bylo nejvyšší vzdělání podle klasifikace ISCED – použity byly 4 stupně (stupně 1 a 2, 5B, A a 6 byly vzhledem k nízkému zastoupení v souboru spojeny). Použito bylo vzdělání rodiče s vyšším vzděláním.

Ve vztahu k sociálnímu zázemí výsledky analýzy ukazují, že častěji se nepodařilo získat úroveň vzdělání, kterou by si přáli, těm absolventům, jejichž rodiče jsou vyučeni než těm, jejichž rodiče získali maturitní nebo vysokoškolské vzdělání¹⁴ (tab. 2.5). Z hlediska vztahu mezi spokojeností s dosaženou úrovní vzdělání a socioekonomickým statusem rodiny se ukazují významné odlišnosti především u krajních kategorií. Absolventi pocházející z rodin s nejnižším socioekonomickým statusem jsou relativně častěji nespokojeni s úrovní vzdělání, kterou se jim podařilo dosáhnout, zatímco ti, jejichž rodiče mají nejvyšší socioekonomický status jsou naopak podstatně spokojenější (tab. 2.6).

Tabulka 2.6: Odpověď na otázku: Podařilo se vám (daří se vám) dosáhnout úrovně vzdělání, kterou jste chtěli? (ve vztahu k socioekonomické úrovni rodiny, vyjádřené indexem ISEI rodiče s vyšší hodnotou, v % kladných odpovědí)

Vzdělání rodiče N=1939	Podařilo (daří) se Vám dosáhnout vzdělání, které jste si přáli? (v % kladných odpovědí)
Nejnižší socioekonomický status (I. kvartil)	67,9 %
Nižší socioekonomický status (II. kvartil)	79,1 %
Vyšší socioekonomický status (III. kvartil)	81,3 %
Nejvyšší socioekonomický status (IV. kvartil)	90,8 %
Celkem	80,1 %

▪ **Důvody, proč se absolventům nepodařilo (nedaří) dosáhnout úrovně vzdělání, kterou by si přáli**

Zastoupení důvodů, proč se absolventům středních škol nepodařilo nebo nedaří dosáhnout vzdělání, které by si přáli, se liší podle jednotlivých typů absolvovaného středního vzdělání. Limitujícím faktorem pro získání vyššího vzdělání byl u vyučených především slabší prospěch (32 %). Podstatná byla i ztráta zájmu o studium (27 %) a poměrně často i finanční důvody (24 %). Jiný názor rodičů jako důvod pro nezískání vzdělání, které by si absolvent přál, se vyskytuje jen okrajově, v zásadě ale právě jen u vyučených. U absolventů maturitních SOU patřily k nejčastějším překážkám finanční důvody (24 %), náročné přijímací zkoušky (18 %) a ztráta zájmu o studium (18 %). U absolventů maturitních SOŠ se tyto důvody objevují rovněž, ale v menší míře, jako nejčastější překážka jsou uváděny náročné přijímací zkoušky (14 %).

Tabulka 2.6: Důvody, proč se absolventům středních škol nepodařilo dosáhnout úrovně vzdělání, kterou si přáli?¹⁵

V % odpovědí ano a spíše ano (N=1816)	Víceleté gymn.	4leté gymn.	SOŠ	Maturitní obor SOU	Učební obor SOU
Dosavadní známky a studijní výsledky	4%	2%	9%	15%	32%
Náročné přijímací zkoušky	5%	6%	14%	18%	17%
Jiný názor rodičů	1%	3%	2%	5%	7%
Ztratil jsem o studium zájem	2%	2%	9%	18%	27%
Finanční důvody	4%	3%	11%	24%	24%
Nedostatek vlivných známých	3%	2%	7%	10%	11%
Zdravotní problémy	2%	2%	2%	2%	5%

¹⁴ Výjimku tvoří kategorie rodičů se základním vzděláním, která byla ale velmi málo početná

¹⁵ Signifikantně významné rozdíly se objevují v kategorii vyučených u odpovědí – známky a studijní výsledky, jiný názor rodičů a ztráta zájmu o studium.

2.4 Vnímání střední školy a její vliv na studijní ambice

Významným tématem v problematice reprodukce sociálních nerovností je otázka vlivu školy na tyto nerovnosti, tedy to, zda školská soustava vzdělanostní nerovnosti spíše udržuje nebo smazává. Často zmiňovaným tématem je i problém selekce a odlišné atmosféry i míry podpory učitelů na gymnáziích, středních odborných školách a učilištích. V této souvislosti nás zajímalo, jak absolventi různých typů středního vzdělávání vnímali situaci na střední škole. Absolventům byla položena série otázek zaměřených na zjištění subjektivního vnímání přínosu střední školy pro vstup do praxe, osobnostní rozvoj, studijní ambice i pokračování ve vzdělávání. Výsledky jsou znázorněny v tabulce 2.7.

Tabulka 2.7: Podíl absolventů, kteří na uvedená vyjádření odpověděli kladně (v % odpovědí)

V % odpovědí ano a spíše ano (N=1816)	Víceleté gymn.	4leté gymn.	SOŠ	Maturitní obor SOU	Učební obor SOU
Studium mě dobře připravilo pro vstup do praxe	23%	23%	66%	77%	72%
Studium mě dobře připravilo pro pokračování na VŠ	94%	88%	69%	39%	25%
Během studia mě zaujal předmět, kterému se chci věnovat na VŠ	72%	69%	62%	45%	25%
Učitelé na střední škole se snažili podpořit můj rozvoj	75%	73%	73%	70%	65%
Na učitele jsem se mohl obrátit se žádostí o radu	87%	85%	83%	81%	78%
Během střední školy jsem získal sebedůvěru	69%	64%	69%	69%	70%
Střední škola mě od dalšího studia odradila	1%	3%	10%	28%	30%
Během studia na střední škole jsem zjistil, že nejsem studijní typ	9%	10%	18%	39%	47%
Studium na střední škole bylo příliš obtížné	7%	13%	13%	13%	19%

▪ Přípravenost pro praxi a terciární vzdělávání

Při hodnocení přínosu střední školy z hlediska připravenosti pro praxi nebo terciární vzdělávání je podstatný typ středního vzdělání a jeho zaměření. Samozřejmě jsou proto odlišné odpovědi gymnazistů, kteří jsou připravováni pro VŠ studium a vyučenými, kteří získávají především praktické dovednosti. Zajímavé je ale porovnání odpovědí u odborných škol s maturitou, které poskytují tzv. dvojí kvalifikaci. Absolventi maturitních SOŠ se cítili být pro praxi připraveni o něco hůře než vyučení (66 % oproti 72 %), zároveň svoji připravenost pro vysokoškolské studium hodnotili skeptičtěji než gymnazisté (69 % oproti 88 % u 4letých gymnázií). Přesto téměř 70 % podíl absolventů SOŠ, kteří považují svoji připravenost ke studiu na VŠ za dobrou, je relativně pozitivní. Jak vyplývá z rozhovorů, problémem vstupu absolventů SOŠ do terciárního vzdělávání je zřejmě spíše zúžení možnosti volby oboru terciárního vzdělávání v důsledku specializace na střední škole, než celkově nedostačující úroveň vzdělání.

▪ Přístup a podpora ze strany učitelů

Dále byla zjišťováno, jak žáci vnímali podporu ze strany učitelů na střední škole. **V zásadě je možno konstatovat, že největší podporu učitelů vnímali gymnazisté a s menším odstupem absolventi SOŠ, nejnižší vyučení. Rozdíly ale nejsou nijak výrazné.** Konkrétně asi 70%–75% absolventů maturitních škol

uvádělo, že se učitelé snažili podpořit jejich rozvoj. Z vyučených získalo tento dojem asi 65 %. Se žádostí o radu se na učitele mohli obrátit opět zejména gymnazisté a absolventi SOŠ (87%, resp. 83%), méně často vyučení (78 %). Kolem 70 % žáků uvedlo, že na střední škole získali sebedůvěru, zde žádné rozdíly nebyly zjištěny.

▪ **Vliv absolvované střední školy na další studijní ambice**

Naopak výrazné rozdíly mezi jednotlivými typy škol se ukazují u odpovědí, které odrážejí vztah mezi požadavky a nároky střední školy na jedné straně a zájmem pokračovat v terciárním vzdělávání na straně druhé. Zatímco u gymnazistů se odpověď „střední škola mě od dalšího studia odradila“ vyskytuje jen okrajově, z absolventů SOŠ uvádí tuto odpověď 10 % a u absolventů SOU (s maturitou i bez maturity) takto odpověděla téměř třetina dotázaných. Podobná situace platí i pro odpověď „během studia na střední škole jsem zjistil, že nejsem studijní typ“, kde je nízké zastoupení této odpovědi u gymnazistů – kolem 10 %, u absolventů SOŠ dosahuje 18 % a u vyučených je výrazně vyšší (47 %). Tyto odpovědi zřejmě odrážejí jak odlišnou vzdělávací atmosféru na těchto školách, tak i zjištění, že zvládnutí středoškolského studia nebo učebního oboru bylo pro žáka náročné. Tomuto předpokladu odpovídá i zjištění, že podíl absolventů, kterým studium na střední škole připadalo příliš obtížné, byl u vyučených poměrně vysoký – kolem 19 %.

2.5. Zájem o získání terciárního vzdělání

▪ **Důvody nepokračování v terciárním vzdělávání**

Důvody, proč absolventi středních škol nepokračují v terciárním vzdělávání, vyplývají zejména z odlišného zaměření jednotlivých typů středních škol.¹⁶

Absolventi gymnázií jsou připravováni především pro pokračování v terciárním vzdělávání a po maturitě zpravidla pokračují ve studiu na VŠ, případně VOŠ. Nejčastějším důvodem, proč nepokračují ve studiu je nepřijetí ke studiu (27 %) nebo zanechání studia (24 %).

Absolventi středních odborných škol s maturitou (SOŠ) mají odbornou kvalifikaci pro vstup do praxe, ale zároveň mohou pokračovat ve vysokoškolském studiu. Ve srovnání s gymnazisty se mezi důvody, proč v terciárním vzdělávání nepokračují objevuje častěji snaha se osamostatnit (50 %). Zároveň mají nižší zájem studovat (41 %) a střední školu považují často za dostačující (26 %). Významnou roli hraje v i této skupině nepřijetí na školu (30 %).

Vyučení absolventi jsou připraveni především pro přímý vstup do praxe a žáci, kteří volí tuto vzdělávací cestu zpravidla nepředpokládají, že budou studovat vysokou školu. Na druhé straně část vyučených absolventů získává zájem o studium postupně, po vyučení absolvují nástavbové maturitní studium a následně studují VŠ nebo VOŠ. Této okliky využívají například technicky orientovaní chlapci.

K nejčastěji uváděným důvodům, proč si vyučení zvolili tuto vzdělávací cestu a neměli zájem získat vyšší úroveň vzdělání, patří ty, které souvisí s vnímáním důležitosti studia a odlišnými prioritami, jako jsou snaha se osamostatnit (69 %), nechť studovat (56 %) a to, že jim střední škola připadá dostačující (45 %, resp. 50 %). Zásadním důvodem je i špatný prospěch a obtížnost studia (33%, resp. 41 %). Ve srovnání s předchozími kategoriemi se u vyučených objevují častěji odpovědi, které naznačují případný vliv rodinného a sociálního okolí na nepokračování ve studiu: „většina kamarádů také nestudovala“ (19%, resp. 32 %), „rodiče chtěli, abych už šel do práce“ (15 %), „v rodině jsme o vysoké škole nikdy neuvažovali“ (33 %).

---

¹⁶ Při interpretaci tabulky je nutno si uvědomit, že na dotazník odpovídali především studijně úspěšnější absolventi středních škol, z tohoto důvodu mají konkrétní procentuální vyjádření jen orientační význam a v úvahu je třeba brát spíše vzájemné relace mezi kategoriemi středního vzdělání.

Tabulka 2.8: Důvody, proč absolventi různých typů středních škol nepokračovali v terciárním vzdělávání (podle jednotlivých typů středního vzdělání, v % kladných odpovědí)

V % odpovědí ano a spíše ano (N=1816)	Víceleté gymn.	4leté gymn.	SOŠ	Maturitní obor SOU	Učební obor SOU
Nikdy jsem nechtěl ve studiu pokračovat	0%	11%	20%	33%	34%
Ke studiu jsem se přihlásil, ale nebyl jsem přijat	27%	26%	30%	20%	10%
Začal jsem studovat, ale studia jsem zanechal	24%	21%	15%	6%	19%
Neměl jsem dobrý prospěch na střední škole	14%	7%	18%	28%	34%
Studovat se mi už nechtělo	11%	7%	41%	56%	56%
Studium by pro mě bylo příliš obtížné	12%	15%	26%	33%	41%
Finanční důvody	26%	7%	34%	44%	41%
Rodiče chtěli, abych už šel do práce	0%	0%	8%	15%	15%
Chtěl jsem se osamostatnit	24%	22%	50%	69%	64%
Většina kamarádů taky nestudovala	3%	7%	11%	19%	32%
Střední škola mi připadá dostačující	0%	7%	26%	50%	45%
V rodině jsme o studiu vysoké školy neuvažovali	0%	4%	13%	19%	33%

▪ Sociální podmíněnost důvodů pro nepokračování ve studiu

Předmětem šetření bylo i zjištění, zda je výskyt důvodů pro zakončení vzdělávání výučním listem nebo maturitou podmíněn odlišnou sociální situací rodiny¹⁷ a úrovní vzdělání rodičů¹⁸. Výsledky ukázaly, že děti vyučených rodičů častěji uvádějí jako důvod nepokračování ve vzdělávání finanční důvody a mají větší snahu se osamostatnit. Děti vysokoškoláků se naopak častěji domnívaly, že střední škola není dostačující.

Ve vztahu k socioekonomickému zázemí byla určitá specifika zjištěna jen ve skupině s nejnižším socioekonomickým statusem. Absolventi pocházející s tohoto prostředí statisticky významně častěji uváděli, že důvodem nepokračování ve studiu byla nechuť studovat (54 % oproti 10 % – 17 % v ostatních socioekonomických skupinách) dále skutečnost, že většina kamarádů rovněž nestudovala (tento důvod jako podstatný uvedlo 7,3 % absolventů z této skupiny, zatímco u ostatních se pohyboval 0% do 2 %), a častěji se vyskytly finanční důvody (23 % oproti 7–14 % v ostatních skupinách).

Výsledky šetření tak naznačují, že volba vzdělávací cesty a její zakončení výučním listem, maturitou nebo vysokoškolským diplomem je ovlivněna více faktory. Kromě prospěchu a úspěšnosti při přijímacím řízení (zkouškách)¹⁹, hrají především v kategorii vyučených určitou roli i nižší vnímání důležitosti vzdělání, menší ochota studovat, případně vliv kamarádů nebo nižší ambice rodičů. V rodinách z nižších příjmových skupin souvisí nezáměr o delší studium i s jeho větší finanční nákladností.

¹⁷ Ukazatel byl definován pomocí mezinárodního indexu sociálně-ekonomického statusu (ISEI) povolání rodiče, u kterého dosáhl vyšší hodnoty. Tento ukazatel nabývá ve sledovaném souboru hodnot od 19 do 90. Srovnání bylo provedeno na základě rozdělení těchto hodnot do kvartilů (hranice kvartilu 43, 51, 66)

¹⁸ Úroveň vzdělání rodičů vychází z klasifikace ISCED 97, kde skupina 5 a 6 odpovídá vysokoškolskému vzdělání, případně absolvování VOŠ, skupina 3A a 4 odpovídá středoškolskému vzdělání zakončenému maturitou, skupina 3 B, C středoškolskému vzdělání zakončenému výučním listem a skupiny 0–2 odpovídají kategorii základního vzdělání a bez ukončeného základního vzdělání.

¹⁹ V posledních letech se postupně snižuje počet středních škol, které v rámci přijímacího řízení realizují přijímací zkoušky a místo toho vycházejí při rozhodování o pořadí k přijetí prospěchu na ZŠ.

3. Úspěšnost vstupu na trh práce

3.1 Subjektivní hodnocení získání zaměstnání

Předmětem šetření byly i otázky, související s úspěšností vstupu absolventů středních škol na trh práce. Podíváme-li se nejprve z celkového pohledu, jak se absolventům dařilo zahájit jejich pracovní dráhu a získat po ukončení střední školy pracovní místo, můžeme konstatovat, že většina absolventů hodnotila získání zaměstnání jako snadné (42 %) nebo spíše snadné (38 %). Spíše obtížně získalo zaměstnání 14 % absolventů a obtížně jen 6 %. Subjektivní vyjádření o tom, zda získání zaměstnání bylo snadné nebo obtížné se z hlediska sledovaných typů střední školy příliš nelišilo.

Vzhledem k příznivé ekonomické situaci a klesající míře nezaměstnanosti v době realizace šetření můžeme předpokládat, že větší potíže se získáním zaměstnání byly podmíněny spíše individuálními příčinami, regionální situací nebo vystudovaným oborem než typem absolvovaného vzdělání.

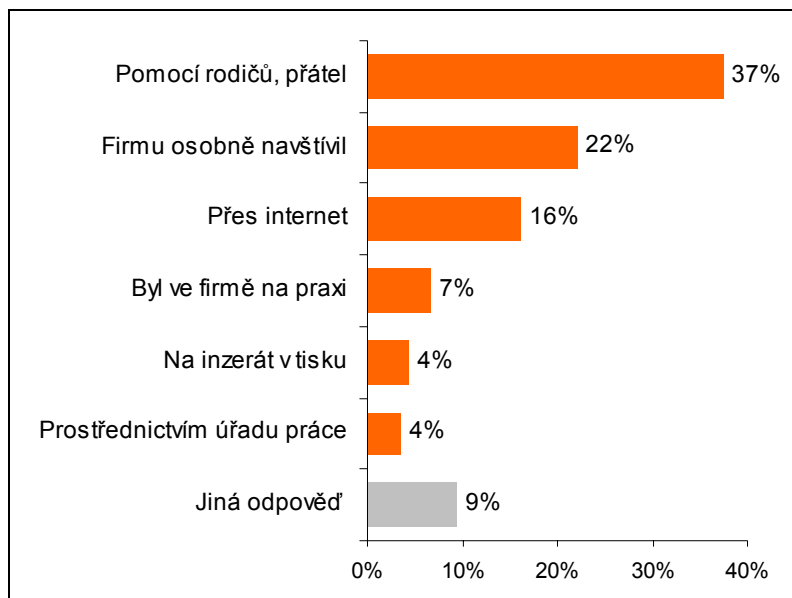
Tabulka 3.1: Odpověď na otázku: Jak jste našel své současné zaměstnání? (v % kladných odpovědí absolventů, kteří pracují)

Jak jste našel své současné zaměstnání? Absolvované vzdělání (N=364)	Snadno a spíše snadno odpovědi v %
Maturitní obor SOŠ	77%
SOU s maturitou	86%
SOU bez maturity	77%
Celkem	79%

3.2 Způsoby hledání zaměstnání a využívání sociálních sítí

Zajímavé bylo zjistit, jaké způsoby hledání zaměstnání absolventi středních škol nejčastěji využívají, jak jsou efektivní a jakou roli v získání zaměstnání hraje pomoc rodiny a její sociální kapitál.

Graf 3.1: Způsoby získání zaměstnání – v % odpovědí (N= 379)

Absolventi získali zaměstnání nejčastěji prostřednictvím rodičů, příbuzných nebo známých (37 %), dále následovalo osobní kontaktování firmy (22 %). Důležité byly i kontakty, které absolventi navázali v průběhu školní praxe realizované ve firmách, na základě nichž bylo zaměstnáno 7 % dotázaných absolventů. Z formálních způsobů hledání zaměstnání převažovalo získání zaměstnání prostřednictvím inzerátu na internetu (14 %), inzeráty v tisku činily jen 4 %. Pouze 4 % v rámci sledovaného

vzorku zprostředkoval zaměstnání úřad práce. **V souhrnu lze konstatovat, že při hledání zaměstnání absolventi využívali častěji neformální strategie hledání zaměstnání, než strategie formální. Toto zjištění potvrzuje význam sociálních sítí pro úspěšný vstup na trh práce, a to jak sociálních kontaktů rodičů nebo příbuzných, tak i vlastních, které si absolvent vytvořil v průběhu vyučení nebo středoškolského studia.**

▪ Strategie hledání zaměstnání podle typu střední školy

Zajímavou otázkou je, zda se strategie hledání zaměstnání a míra využívání formálních a neformálních způsobů získání zaměstnání liší u absolventů jednotlivých typů středního vzdělání. V rámci šetření jsme se zaměřili zejména na zjištění, jestli odlišné strategie využívají po absolvování střední školy maturanti na SOŠ a vyučení.

Tabulka 3.2: Odpověď na otázku: Jak jste našel své současné zaměstnání? (podle typů středního vzdělání²⁰, v % kladných odpovědí)

Jakým způsobem jste našel zaměstnání? (N=260)	Maturitní obor SOŠ	Učební obor bez maturity
Pomocí rodičů, přátel	35%	41%
Firmu osobně navštívil	20%	22%
Přes internet	23%	3%
Na inzerát v tisku	2%	7%
Byl ve firmě na praxi	5%	14%
Pomocí úřadu práce	5%	6%
Jiná odpověď	11%	7%
Celkem	100%	100%

Výsledky naznačují, že **neformální kanály při hledání zaměstnání využívají mírně častěji vyučení.** To je dáno tím, že vyučení mají větší možnost využít osobních kontaktů, které si vytvořili během praktické přípravy v reálném pracovním prostředí. Zejména v situaci, kdy je na trhu práce nedostatek některých profesí, mají firmy snahu zaměstnat učně, se kterými měly v průběhu praxe dobrou zkušenost. Ve využívání ostatních kontaktů a sociálních sítí založených na rodině nebyly zjištěny mezi absolventy maturitních a učebních oborů statisticky významné rozdíly. **Naopak maturanti ve srovnání s vyučenými používali častěji formální kanály k získání zaměstnání, zejména internet (23 %),** zatímco u vyučených se tento způsob objevuje jen okrajově. To může být dáno jak menší dostupností internetu pro vyučené, tak i odlišným charakterem inzerátů a nabídkou práce, která je na internetu nabízena.

▪ Efektivita strategií hledání zaměstnání

Dále nás zajímalo, jak jsou jednotlivé strategie formálního i neformálního způsobu hledání zaměstnání efektivní, které ze způsobů hledání zaměstnání představují relativně snadnou cestu k pracovnímu místu a které jsou naopak spíše nouzovým řešením.

Jako velmi snadné hodnotili získání zaměstnání především ti absolventi, kteří využili **kontaktů získaných v průběhu odborné praxe absolvované během školy (88 %).** Výhodou je, že jak absolvent, tak i zaměstnavatel získali příležitost se navzájem seznámit. Rovněž ti, kteří získali zaměstnání na základě **osobní návštěvy firmy** uváděli, že získali zaměstnání snadno. Jako snadné nebo spíše snadné hodnotili získání zaměstnání většina absolventů, kteří si našli zaměstnání

²⁰ V tabulce jsou uvedeny jen více obsazené kategorie vzdělání. Statisticky významné je především vyšší využití internetu v kategorii SOŠ a vyšší využití kontaktů z praxe v kategorii vyučených.

prostřednictvím rodičů a přátel. Na druhé straně pro asi 21% těch, kterým zprostředkovali práci rodiče nebo známí, bylo získání zaměstnání obtížné (7 %) nebo spíše obtížné (14 %). Ukazuje se tak, že sociální síť rodiny absolventům významně usnadňuje vstup na trh práce. V menší míře ale zřejmě slouží i jako záchranné řešení, zejména v situaci, kdy se absolventům jiným způsobem práci nedařilo najít. Tento závěr potvrzuje i zjištění, že absolventi, kteří byli po ukončení středoškolského studia nezaměstnaní, získali nakonec zaměstnání často právě díky pomoci rodičů. Absolventi, kteří získali zaměstnání na základě inzerátu v tisku, jsou zastoupeni jen okrajově, většinou ale uvádějí, že zaměstnání získali snadno. **K formálním způsobům hledání zaměstnání patří internet. Ve skupině absolventů, kteří si našli pracovní uplatnění přes internet, získalo zaměstnání snadno nebo spíše snadno asi 71 % z nich, což naznačuje, že tento způsob je zřejmě méně snadný než využití neformálních kontaktů.** Nouzovým řešením jsou pro absolventy většinou úřady práce, na které se obraceli nejčastěji ti, kteří měli problémy s nezaměstnaností. Téměř polovina těch, kteří získali zaměstnání prostřednictvím úřadů práce uvádí, že získání zaměstnání bylo obtížné (z toho téměř pro čtvrtinu velmi obtížné). Na druhou stranu část absolventů se zřejmě obrátila na úřad práce přímo a tento způsob získání zaměstnání hodnotí jako snadný (31%).

Tabulka 3.3: Subjektivní hodnocení snadnosti získání zaměstnání ve vztahu k použitým strategiím hledání zaměstnání

Jakým způsobem jste našel své současné zaměstnání? (N=364)	Jak jste našel své současné zaměstnání?					Celkem
	Snadno	Spíše snadno	Součet snadno+ spíše snadno	Spíše obtížně	Obtížně	
Pomocí rodičů, přátel	38%	40%	78%	14%	7%	100%
Firmu osobně navštívil	49%	35%	85%	9%	6%	100%
Přes internet	24%	47%	71%	21%	9%	100%
Na inzerát v tisku	38%	50%	88%	13%	0%	100%
Byl ve firmě na praxi	71%	17%	88%	13%	0%	100%
Pomocí úřadu práce	31%	23%	54%	23%	23%	100%
Jiná odpověď	50%	32%	82%	12%	6%	100%
Celkem	41%	38%	79%	14%	7%	100%

Z hlediska počtů kontaktů, které museli absolventi realizovat než se jim podařilo získat zaměstnání bylo zjištěno, že více než tři čtvrtiny absolventů středních škol kontaktovalo písemně, telefonicky nebo e-mailem 1 až 5 firem, počet pohovorů, které vedly k získání zaměstnání, většinou nebyl zpravidla vyšší než tři pohovory nebo osobní návštěvy ve firmě. Nejčastěji získali absolventi zaměstnání na základě jednoho (40 %), dvou (18 %), případně 3 pohovorů (dalších 10 %).

▪ **Pomoc rodičů při hledání zaměstnání**

V předchozím textu byla ukázána významná role rodičů a příbuzných při hledání zaměstnání. Podívejme se na způsob a metody jejich pomoci absolventům podrobněji. Necelá polovina dotázaných – 45 % uvedla, že rodiče jim s hledáním zaměstnání nijak nepomáhali. Přibližně 28 % rodičů dětem při hledání zaměstnání radilo. Asi 11 % rodičů pomáhalo s vyhledáním vhodných inzerátů. Zajímavou otázkou je, jak velkou roli hrály při získání zaměstnání dítěte přímé kontakty rodičů nebo známých a příbuzných. Šetření ukázalo, že přibližně 15 % využilo přímých kontaktů nebo doporučení – z toho 9 % rodičů nebo příbuzných poskytlo dítěti

kontakt, který mu umožnil zaměstnání získat a 6 % rodičů nebo příbuzných dítěti zaměstnání plně zprostředkovalo a zařídilo.

Porovnáme-li angažovanost rodičů u absolventů maturitních oborů SOŠ a vyučených z hlediska poskytovaných rad a pomoci při vyhledávání v inzerátech, zjistíme, že se příliš neliší. **Zajímavý rozdíl se ale ukazuje ve způsobu využívání sociálních sítí, kdy vyučení uvádějí častěji, že jim rodiče zaměstnání přímo zařídili, zatímco u absolventů SOŠ častěji poskytli kontakt na známé.** Tento výsledek naznačuje častější využívání známých ze vzdálenějších profesních oblastí a oborů ve skupině maturantů.

Tabulka 3.4: Míra zapojení rodičů do hledání zaměstnání ve vztahu k vybraným typům středního vzdělání (odpovědi ano + spíše ano).²¹

Pomáhali vám rodiče s hledáním zaměstnání? (N=260)	Maturitní obor SOŠ	Učební obor bez maturity
Nepomáhali	45%	40%
Zaměstnání mi zařídili nebo zprostředkovali	3%	15%
Poskytli kontakt na známé	13%	7%
Pomáhali hledat v inzerátech	11%	11%
Rodiče mi radili	27%	27%
Celkový součet	100%	100%

Závěrem můžeme shrnout, že v celkové míře pomoci rodičů při hledání prvního zaměstnání nebyly zjištěny výrazné rozdíly mezi vyučenými a maturanty na SOŠ. Do určité míry se ale liší forma této pomoci, kdy vyučeným rodiče zaměstnání častěji přímo zařídili nebo zprostředkovali, zatímco absolventům SOŠ pomáhali relativně častěji doporučením přes další známé. Větší rozdíly se projevují i v tom, že vyučení mají více možností využít kontakty získané během odborné praxe, naopak maturanti více využívají internet. Výsledkem je větší využívání neformálních kanálů při hledání prvního zaměstnání u vyučených než u maturantů.

Zajímavou otázkou je, zda rodiče s vyšším nebo naopak nižším socioekonomickým statusem a vzděláním poskytují dětem častěji pomoc při hledání zaměstnání. V rámci šetření nebylo zjištěno, že by se pomoc rodičů s odlišným socioekonomickým statusem a úrovní vzdělání výrazněji lišila.

3.3 Spokojenost v zaměstnání

Úspěšnost vstupu na trh práce je dána nejen tím, že se absolventovi podaří získat zaměstnání a vstoupit do pracovního života plynule, bez problémů s nezaměstnaností, ale i tím, jaké zaměstnání a pracovní pozici získá, jak je v zaměstnání spokojen. Z celkového pohledu jsou přibližně tři čtvrtiny absolventů v zaměstnání spokojeni, zatímco spokojenost s finančním ohodnocením je nižší, přibližně 50 % až 60 %.

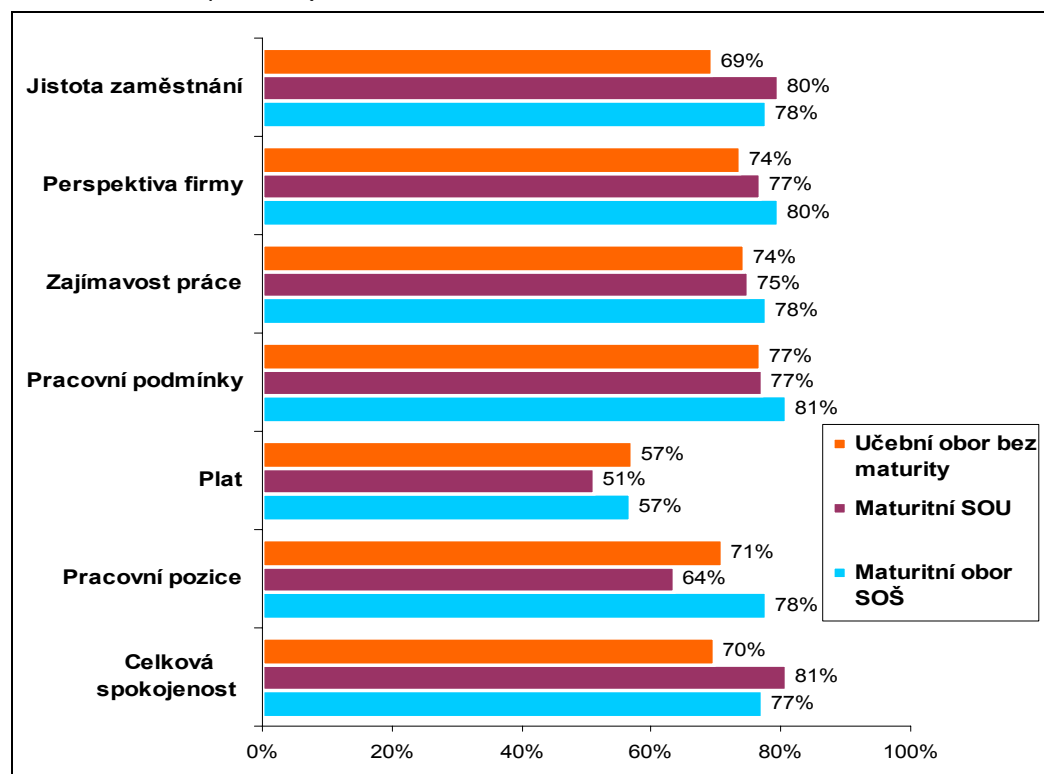
▪ Spokojenost v zaměstnání podle typu středního vzdělání

Z hlediska srovnání spokojenosti absolventů sledovaných typů středních škol v zaměstnání nebyly zaznamenány významnější rozdíly. Ve většině sledovaných aspektů uvádějí mírně větší spokojenost absolventi maturitních

²¹ Uvedeny jsou jen více obsazené kategorie středního vzdělání.

oborů s výjimkou platových podmínek, které jsou jak vyučenými, tak i maturanty hodnoceny nejhůř a podíl spokojených ani u maturantů nepřesahuje 57 %.

Graf 3.2: Spokojenost v zaměstnání podle typu středního vzdělání (v % odpovědi rozhodně ano+spíše ano)²²

▪ Spokojenost v zaměstnání podle způsobu získání pracovního místa

Zajímavou otázkou je, zda způsob jakým absolventi získali pracovního uplatnění souvisí se spokojeností v zaměstnání, zda například využití kontaktů rodiny nebo známých vede k získání výhodnější pracovní pozice, zajímavějšímu pracovnímu uplatnění nebo vyššímu platu.

Tabulka 3.5: Spokojenost absolventů v zaměstnání podle způsobu získání zaměstnání (v % kladných odpovědí – odpovědi ano + spíše ano)²³

Jakým způsobem jste našel své současné zaměstnání? (N=358)	Celková spokojenost	Spokojenost s platem	Spokojenost s pracovní pozicí
Pomocí rodičů, přátel	73%	56%	67%
Firmu osobně navštívil	73%	56%	74%
Přes internet	86%	56%	88%
Na inzerát v tisku	94%	50%	75%
Byl ve firmě na praxi	75%	46%	75%
Prostřednictvím úřadu práce	57%	56%	79%
Jiná odpověď (např. vlastní podnikání)	86%	75%	83%
Celkem	77%	57%	75%

²² V grafu nejsou uvedeni pracující absolventi gymnázií vzhledem k nižšímu zastoupení ve sledovaném vzorku a skutečnosti, že jejich situace není typická.

²³ Nejnižší hodnoty jsou vyznačeny tučně.

Nejméně spokojeni jsou se zaměstnáním absolventi, kteří našli pracovní uplatnění prostřednictvím úřadů práce (57 %). Tato situace zřejmě odpovídá tomu, že prostřednictvím úřadů práce firmy častěji obsazují méně atraktivní pracovní pozice. Na druhou stranu **výsledky neukazují, že by neformální způsoby hledání zaměstnání, využití sociálních sítí, kontaktů rodičů a známých nebo kontaktů z praxe vedly k získání lepšího pracovního místa. Naopak v rámci sledovaného vzorku vyjadřovali větší celkovou spokojenost spíše ti, kteří získali zaměstnání formálními způsoby – přes internet a přes inzerát.** Rozdíly ale nejsou velké, zejména když vezmeme v úvahu výrazné odlišnosti v celkové spokojenosti a jednotlivými aspekty, jako jsou spokojenost s platem nebo pracovní pozicí.

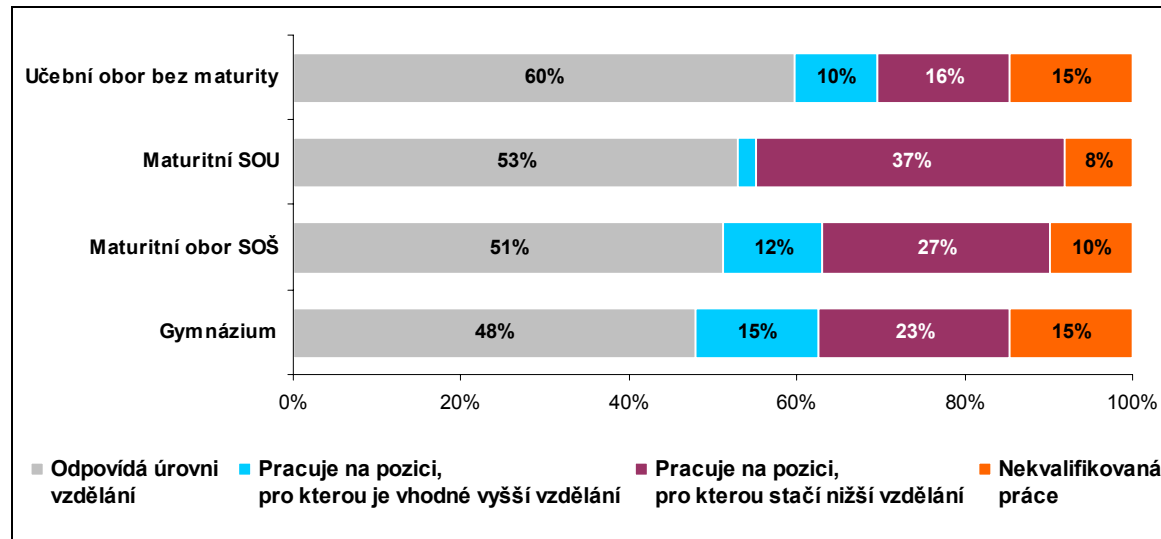
3.4 Pracovní pozice

Jedním z aspektů úspěšnosti na trhu práce je získání výhodné pracovní pozice. Celkově pracovala asi polovina dotázaných na pracovním místě, které odpovídalo úrovni vzdělání, přibližně 11 % uvedlo, že jejich pozice vyžaduje spíše vyšší vzdělání, naopak asi čtvrtina se uplatnila na nižších pozicích a 12 % absolventů ve sledovaném souboru vykonávalo nekvalifikovanou práci.

▪ Pracovní pozice podle úrovně vzdělání

Při pohledu na jednotlivé typy středního vzdělání můžeme konstatovat, že v rámci sledovaného vzorku pracovali v době šetření na pozici, která odpovídala úrovni vzdělání nejčastěji vyučení (kolem 60 %), u absolventů ostatních odborných škol byl tento podíl nižší – mírně přes 50 %. Na nižších pozicích pracovali nejčastěji absolventi maturitních SOU.

Graf 3.3: Pracovní pozice ve vztahu k úrovni vzdělání (v % odpovědí)

▪ Pracovní pozice a způsob získání zaměstnání

Podíváme-li se, jaké strategie vedly k získání vhodné pracovní pozice, ukazuje se, že pozici, která nejčastěji odpovídá úrovni vzdělání, získali absolventi prostřednictvím kontaktů na praxi. Absolventi, kterým zprostředkoval zaměstnání úřad práce, relativně častěji přijali nižší pozici, než která by odpovídala jejich úrovni vzdělání. Vyšší pozice dosáhli nejčastěji ti, kteří získali zaměstnání pomocí internetu. S pomocí rodinných příslušníků nebo známých obsadili absolventi většinou pozici, která odpovídala úrovni jejich vzdělání nebo byla nižší, poměrně často šlo o pozici nekvalifikovanou. Zde se dá předpokládat, že se mohlo jednat o pomoc při potřebě

překlenout určité problematické období, například v návaznosti na nepřijetí k vysokoškolskému studiu. Toto zjištění potvrzuje již dříve zmíněný předpoklad, že pomoc rodiny a příbuzných funguje jak ve vztahu k zajištění snadno dostupného pracovního uplatnění, tak i jako záchranná síť v případě problémů.

Tabulka 3.6: Vztah mezi způsobem získání vzdělání a pracovní pozicí (v % odpovědí)

Vztah mezi způsobem získání vzdělání a pracovní pozicí N=378	Pozice odpovídá úrovni vzdělání	Pro pozici je vhodné vyšší vzdělání	MEZI-SOUČET (sloupec 2 a 3)	Pro pozici stačí nižší vzdělání	Nekvalifikovaná práce	Celkem
Pomocí rodičů, přátel	48%	7%	55%	27%	18%	100%
Firmu osobně navštívil	54%	5%	59%	33%	8%	100%
Přes internet	53%	20%	73%	22%	5%	100%
Na inzerát v tisku	50%	13%	63%	31%	6%	100%
Byl ve firmě na praxi	63%	8%	71%	25%	4%	100%
Prostřednictvím úřadu práce	43%	14%	57%	29%	14%	100%
Jiná odpověď (např. vlastní podnikání)	56%	19%	75%	11%	14%	100%
Celkový součet	52%	11%	63%	26%	12%	100%

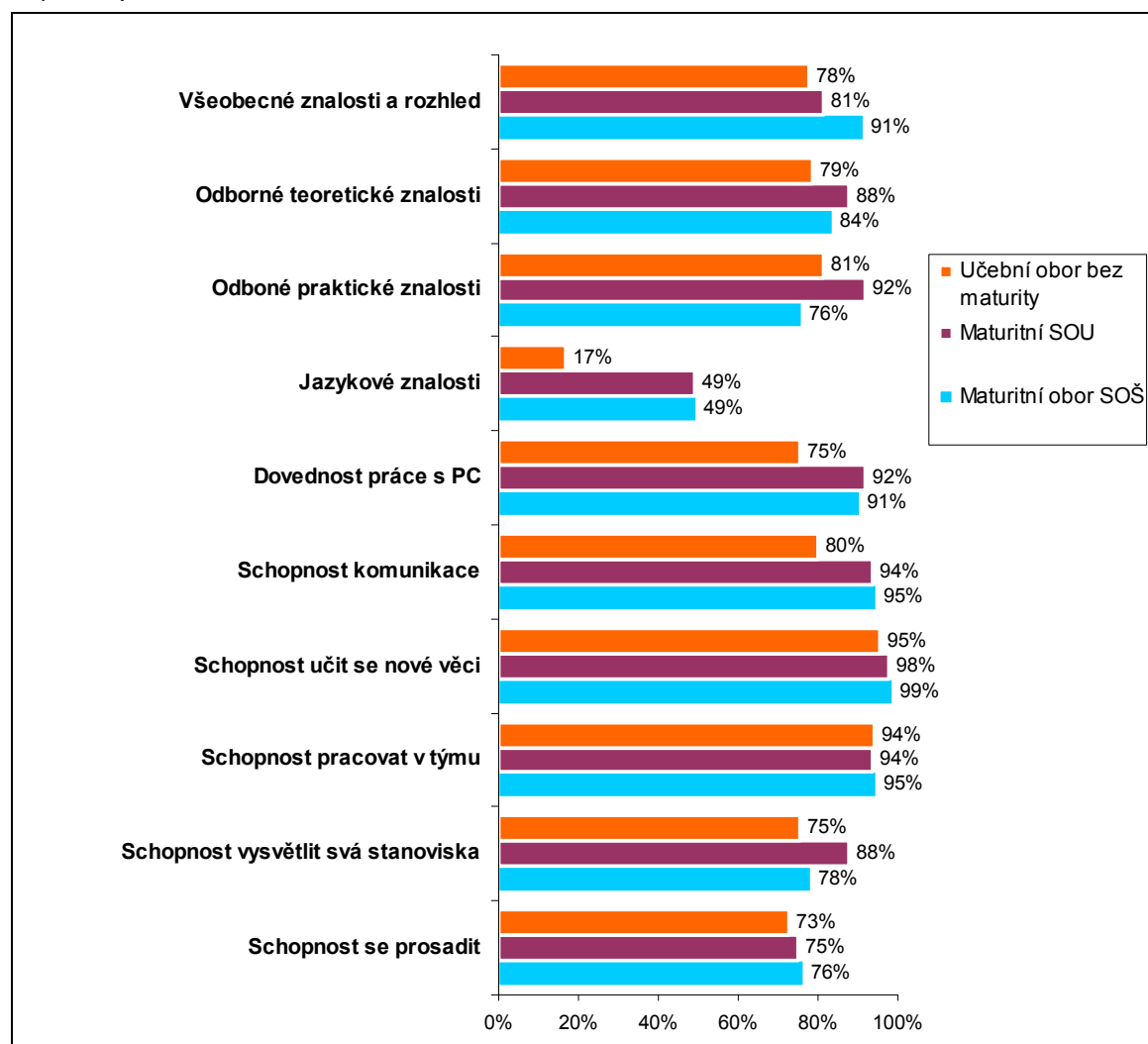
3.5 Přípravenost absolventů pro uplatnění v zaměstnání

Výhodné uplatnění a získání perspektivního zaměstnání může záviset nejen na typu střední školy, vystudovaném oboru, aktivitě absolventa, případně jeho rodinném zázemí, ale i na tom, jak je připraven z hlediska kompetencí, které zaměstnavatelé požadují.

Absolventi nejlépe hodnotili svoji schopnost učit se nové věci, pracovat v týmu a schopnost komunikace, kde podíl spokojených s těmito kompetencemi přesahoval 90 %. Více než 80 % absolventů se pozitivně vyjádřilo o úrovni získaných všeobecných a odborných teoretických znalostí. O něco hůře hodnotí absolventi schopnost vysvětlit svá stanoviska a prosadit se (kolem 75 %). Nejméně jsou absolventi spokojeni se svými jazykovými dovednostmi.

Z hlediska srovnání vyučených a maturantů, jediná kompetence, kterou hodnotí vyučení příznivěji než maturanti, jsou odborné praktické dovednosti. Mírně nižší je hodnocení všeobecných dovedností, dovednosti pracovat na PC, komunikačních dovedností. Největší rozdíl mezi hodnocením absolventů maturitních oborů a vyučenými najdeme u znalosti cizího jazyka. Zatímco u maturantů je spokojena přibližně polovina, v kategorii vyučených hodnotí své jazykové dovednosti pozitivně jen 17 % z nich.

Graf 3.4: Spokojenost s kompetencemi (podle typu středního vzdělání, v % kladných odpovědí)

3.6 Přístup absolventů k práci a zaměstnání

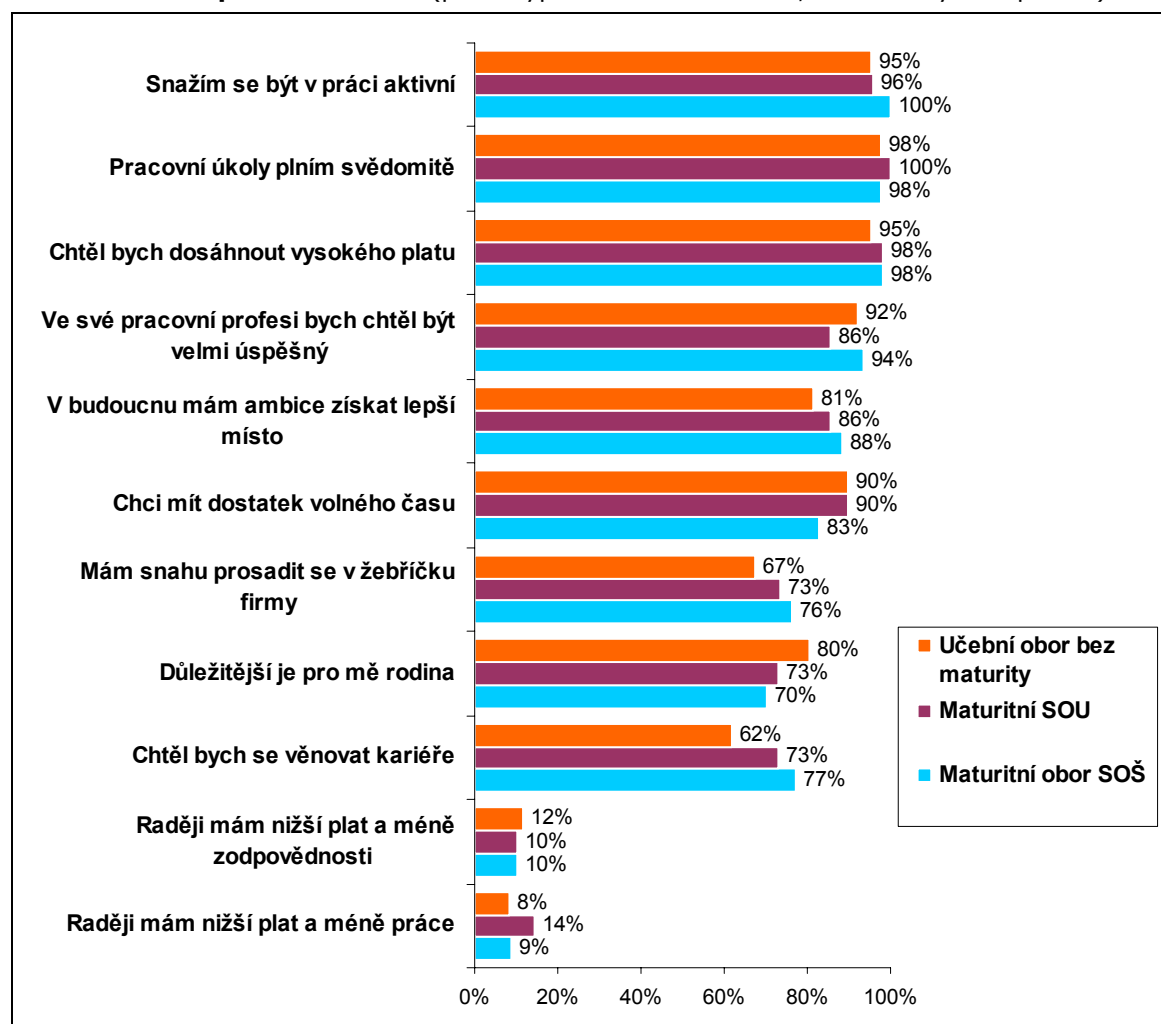
Kromě vztahu ke vzdělávání a vzdělávacích ambic nás zajímalo, jaký je přístup a aktivita absolventů vstupujících do zaměstnání, jaké mají ve vztahu ke své pracovní dráze ambice a preference. Ty jsou důležitým faktorem, které mohou ovlivňovat úspěšnost v zaměstnání.

Naprostá většina absolventů uvedla, že „**k práci přistupuje aktivně** (98 %) a **svědomitě**“ (98 %, přitom „rozhodně ano“ uvedlo 66 % absolventů maturitních SOŠ, zatímco u vyučených takto odpovědělo jen 51 %. Na třetí pozici jsou „**ambice dosáhnout vysokého platu**“, a to u všech kategorií vzdělání. Naprostá většina absolventů (86 % – 94 %) rovněž odpověděla, že „**ve své profesi bych chtěli být velmi úspěšní**“ a že mají v budoucnu zájem získat „**lepší pracovní místo**“ (81 % – 86 %). Významnou hodnotou je ale i „**dostatek volného času**“.

Určité rozdíly mezi vyučenými a absolventy SOŠ s maturitou najdeme u odpovědí „**mám snahu prosadit se v žebříčku firmy**“ a „**chtěl bych se věnovat kariéře**“, se kterými se mírně častěji ztotožňují absolventi maturitních SOŠ. S odpovědí „**rodina je pro mě důležitější**“ naopak mírně častěji souhlasí vyučení.

Na základě výsledků je možno konstatovat, že v přístupu k práci nebyly zjištěny zásadní rozdíly zjištěny nebyly. Podobně ani socioekonomický status a vzdělání rodičů se na ambicích a postojích k zaměstnání statisticky významně neprojevil.

Graf 3.5: Přístup k zaměstnání (podle typu středního vzdělání, v % kladných odpovědí)

3.7 Co je důležité pro získání dobrého pracovního uplatnění?

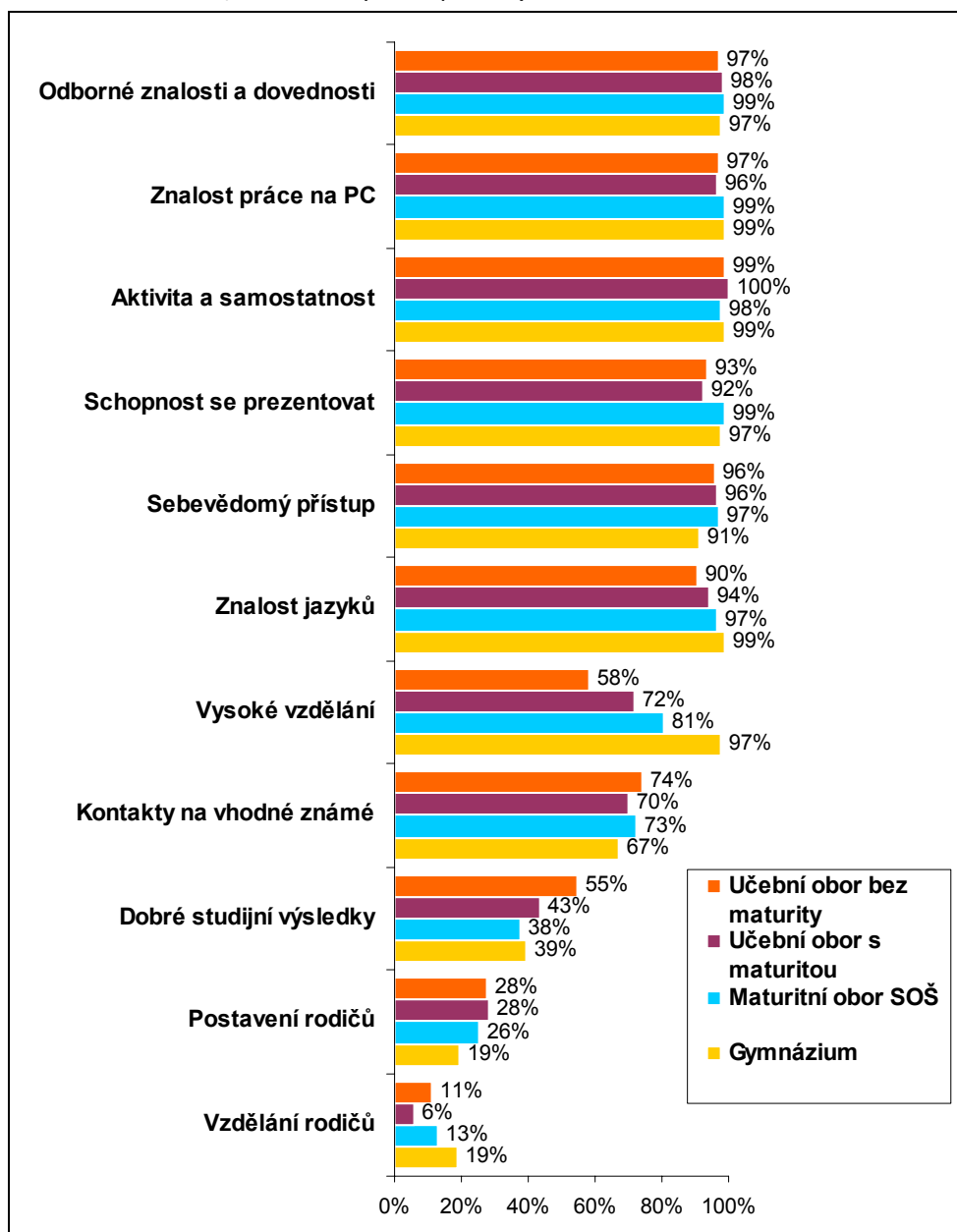
Zajímavou otázkou je, jaké faktory jsou podle názoru absolventů středních škol důležité pro získání dobrého pracovního uplatnění. Při pohledu na graf 3.6 je zřejmé, že **největší význam pro úspěch na trhu práce přikládají absolventi středních škol konkrétním znalostem** – do této kategorie můžeme zařadit odborné znalosti a dovednosti (98 %), schopnost pracovat na počítači (98 %) a jazykové znalosti (95 %). Vyučení vyjadřují souhlas s tím, že jazyková vybavenost a dovednost pracovat na PC jsou potřebné, považují je ale za méně důležité, což zřejmě vyplývá z jejich pracovního uplatnění, kde jsou nároky na tyto dovednosti zpravidla nižší. Prakticky na stejné úrovni se pohybuje význam osobnostní složky – aktivita (98 %), sebevědomý přístup (97 %) a schopnost se prezentovat (96 %). Kontakty na vhodné známé, jsou pro získání dobrého zaměstnání podstatné asi podle tří čtvrtin dotázaných.

Zatímco v uvedených aspektech se názor na jejich důležitost pro získání dobrého zaměstnání z hlediska absolvované střední školy příliš neliší, **význam vysokého vzdělání pro pracovní uplatnění byl hodnocen absolventy odlišně. S klesající náročností středoškolského studia klesal významně i názor na důležitost vysokého vzdělání. Zatímco naprostá většina gymnazistů (97 %) považuje**

vysoké vzdělání za důležité pro pracovní uplatnění, u absolventů SOŠ s maturitou je to 81 % a u vyučených jen 58 %. Zajímavé je, že vyučení ve srovnání s ostatními kategoriemi považují za důležitější dobré studijní výsledky (55 % oproti zhruba 40 % v ostatních kategoriích). Postavení rodičů považuje za podstatné jen kolem 25 % dotázaných a vzdělání rodičů 10 % až 20 %.

V souvislosti se sociálním zázemím bylo zjištěno, že vzdělání považují za podstatné pro získání pracovního uplatnění především absolventi pocházející z rodin vysokoškolsky vzdělaných rodičů a rodičů s nejvyšším socioekonomickým statusem.

Graf 3.6: Co je důležité pro získání dobrého pracovního uplatnění? (podle typu středního vzdělání, v % kladných odpovědí)

4. Co požadují zaměstnavatelé – sonda do názorů zaměstnavatelů na základě rozhovorů

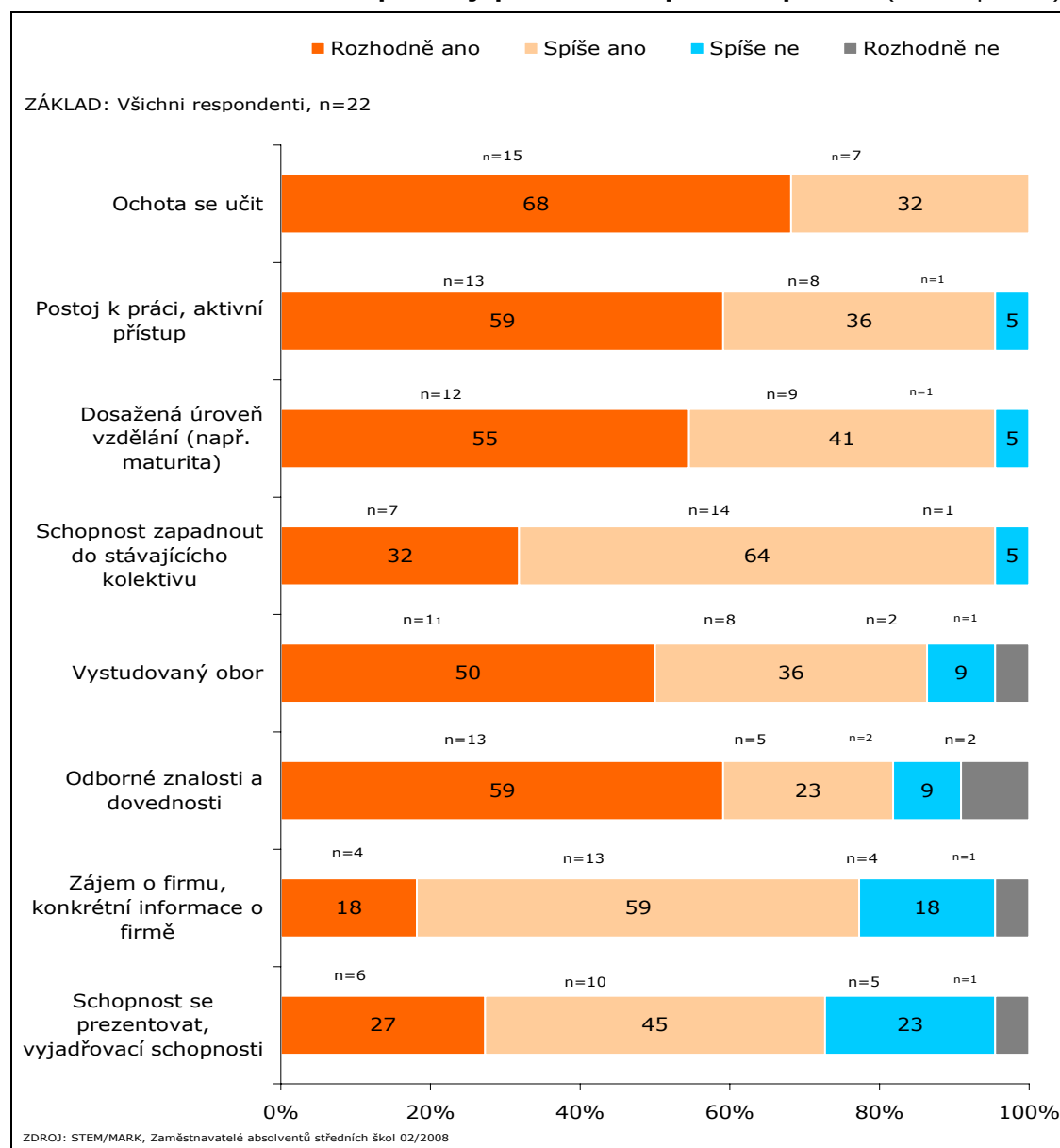
Součástí realizovaného šetření byly i rozhovory s vybranými zaměstnavateli dotázaných absolventů. Vzhledem k tomu, že bylo realizováno pouze 22 rozhovorů, mají získané údaje jen orientační význam.

4.1 Co zaměstnavatelé požadují pro obsazení pracovní pozice

Faktory ovlivňující přijetí zaměstnanců

Jedním z cílů rozhovorů se zaměstnavateli bylo zjistit, co považují zaměstnavatelé při obsazování pracovní pozice za nejdůležitější a zda odpovídají jejich preference tomu, co si myslí absolventi.²⁴

Graf 4.1: Co zaměstnavatelé požadují pro obsazení pracovní pozice? (v % odpovědí)

²⁴ Obsazované pozice zahrnovaly administrativní pracovníky, dělníky, techniky, projektanty, pracovníky v potravinářství a restauracích.

Z rozhovorů vyplynulo, že pro přijetí těchto pracovníků²⁵ byly nejdůležitější faktory, které je možno nazvat jako potenciálně rozvojové – ochota se učit a aktivní přístup, tedy ty, které umožňují rychlé zapracování pracovníka. Na třetím místě je formální stupeň vzdělání – na středoškolské úrovni především, jestli je absolvent vyučen nebo má maturitu. Porovnáme-li tuto skutečnost s názorem absolventů, zjistíme, že zejména vyučení absolventi tuto skutečnost podceňují a domnívají se, že více záleží na konkrétních znalostech a dobrém prospěchu. Prospěch je přitom pro zaměstnavatele nepodstatný.

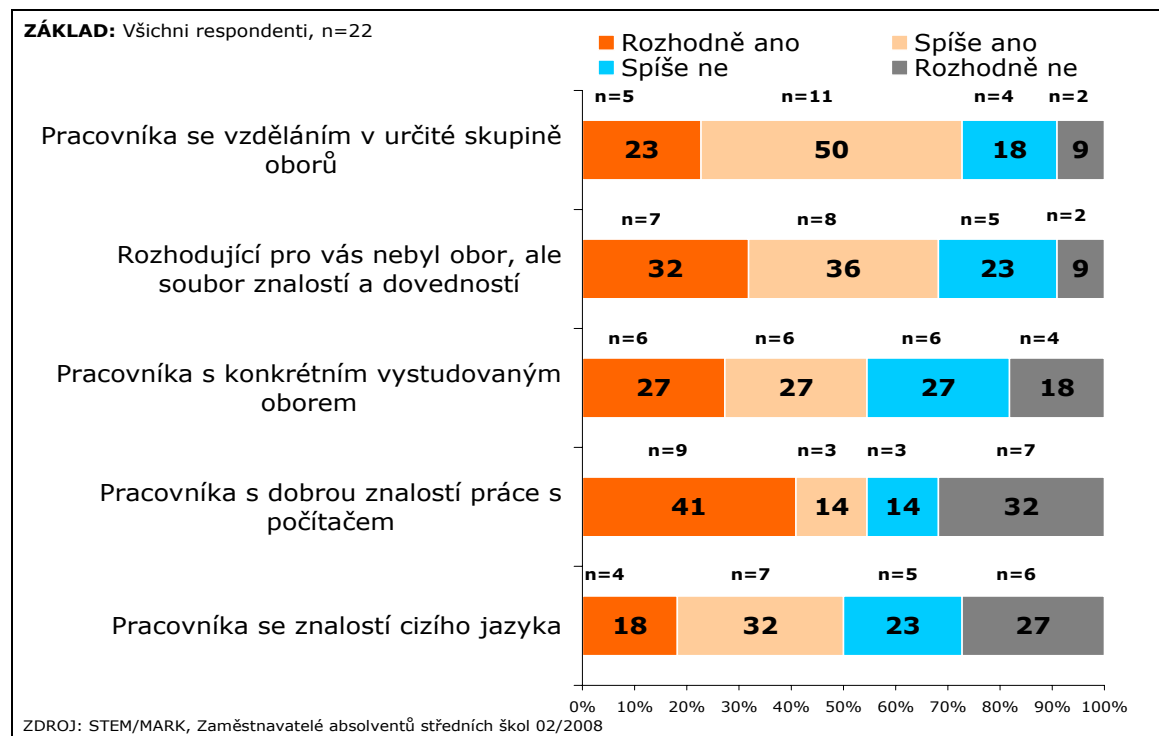
Vystudovaný obor, odborné znalosti a dovednosti jsou důležité, ale objevuje se zde určitá diference, kdy pro část zaměstnavatelů je podstatnější úroveň absolvovaného vzdělání, kterou chápou jako určitý certifikát, který garantuje celkové schopnosti uchazeče. Zajímavá je vysoce hodnocená schopnost zapadnout do stávajícího kolektivu.

Jak specifické vzdělání zaměstnavatelé požadují?

Zajímavou otázkou z hlediska připravenosti absolventů na vstup do praxe je otázka, jak přesně z hlediska dosaženého vzdělání a vystudovaného oboru zaměstnavatelé definují požadavky pro přijetí zaměstnance, případně zda reagují na aktuální nabídku absolventů na trhu práce.

Z realizovaných rozhovorů vyplynulo, že asi 40 % dotázaných zaměstnavatelů nepožadovalo pro obsazenou pracovní pozici přesně stanovenou úroveň vzdělání, ale mohli toto pracovní místo obsadit jak absolventem s výučním listem i maturantem (6 firem), případně maturantem i vysokoškolačkem (2 firmy). Naopak kolem 60 % dotázaných zaměstnavatelů odpovědělo, že pro obsazení dané pracovní pozice konkrétní úroveň vzdělání vyžadovali.

Graf 4.2: Jaké vzdělání jste původně pro tuto pozici z hlediska odborných a všeobecných znalostí vyžadovali? (v % odpovědí)

²⁵ Dotázané firmy našly tyto pracovníky především prostřednictvím inzerátů v tisku (7) a na internetu (9). Dále přes stávající pracovníky (3), prostřednictvím personální agentury (2), na základě praxe ve firmě (2), prostřednictvím úřadu práce (2), osobního pohovoru (2).

Z hlediska oborové specializace zaměstnavatelé nejčastěji požadovali pracovníka se vzděláním v určité skupině oborů, případně pracovníka s určitým souborem znalostí a dovedností. Absolvování konkrétního oboru nebylo tak podstatné.

Firmy tedy nemají vždy přesně vymezené požadavky z hlediska úrovně získaného vzdělání nebo oboru, ale v řadě případech jsou tyto požadavky volnější. Takto šíře vymezené požadavky se firmám daří naplňovat. Kvalifikace pracovníků, kteří byli přijati na obsazované pozice, v naprosté většině případů odpovídá původním požadavkům zaměstnavatelů na obsazení těchto pozic.

Z kolika pracovníků mohly firmy vybírat?

Poměrně značně se lišil počet pracovníků, kteří se ucházeli o danou pracovní pozici. Nezanedbatelný počet firem (5 firem z 22) neměl žádnou možnost výběru, protože na obsazovanou pracovní pozici se hlásil pouze jeden zájemce o zaměstnání. Dalších 5 firem vybíralo ze 2 až 3 potenciálních pracovníků. Přibližně ze 4 až 6 pracovníků vybíralo opět asi 5 firem. Zbývající firmy obsazovaly pracovní pozice, na které se hlásilo deset i více zájemců.

Tyto výsledky korespondují s dalším zjištěním, že necelá polovina dotázaných firem pocítuje problémy při obsazování sledovaných pracovních pozic, zatímco více než polovina tyto obtíže nemá.

4.2. Zaměstnávání absolventů

Zaměstnávání a školení absolventů

Zajímavé je, že přestože nezaměstnanost absolventů je tradičně vyšší než u pracovníků s praxí, většina dotázaných zaměstnavatelů v rozhovorech uvedla (16 z 22), že obsazení dané pozice absolventem považují za výhodné, protože absolvent není zatížen návyky z jiné firmy. **Ukazuje se, že firmy vítají možnost zapracovat a „dotvořit“ pracovníka podle svých konkrétních požadavků.** Tomu odpovídá i poměrně vysoký podíl absolventů, kteří procházejí při vstupu do praxe i odborným školením. Školní znalosti absolventů byly dostačující jen přibližně pro polovinu dotázaných zaměstnavatelů, asi polovinu bylo nutno doškolit, nejčastěji šlo o odborné školení nebo zaškolování (počítačové, problematika právních úprav, školení na účetnictví, zbožíznalství a podobně).

Spokojenost zaměstnavatelů se znalostmi a dovednostmi absolventů

Porovnáme-li požadovanou úroveň dovedností s tím, jak hodnotí zaměstnavatelé skutečnou úroveň konkrétních sledovaných absolventů, můžeme konstatovat, že vyšší nároky mají zaměstnavatelé ve srovnání se skutečnou úrovní především pokud jde o schopnost naučit se rychle nové věci a schopnost pracovat v týmu. Také dovednost vysvětlit jasně svá stanoviska je v rámci sledovaného vzorku nižší, než by zaměstnavatelé potřebovali.²⁶ Z hlediska odborné připravenosti zaměstnavatelé v rozhovoru uváděli, že absolventi mají odpovídající úroveň odborných teoretických znalostí, naopak požadavky na odborné praktické znalosti absolventi splňují méně často.

---

²⁶ Šetření, která Národní ústav odborného vzdělávání uskutečnil mezi zaměstnavateli v rámci projektu VIP Kariéra, ukazují, že zaměstnavatelé připisují klíčovým dovednostem skoro stejnou vážnost jako těm odborným. Malé firmy je dokonce považují za důležitější než profesní dovednosti, protože zřejmě víc než velké organizace potřebují pracovníky schopné provádět rozmanité činnosti a řešit problémy.

5. Závěry

Stěžejním tématem tohoto šetření je proces rozhodování o volbě vzdělávací cesty, subjektivní i objektivní faktory, které ovlivňují tuto volbu i úspěšnost při vstupu na trh práce.

Volba vzdělávací cesty a přizpůsobení této volby v průběhu rozhodování

- Výsledky šetření potvrzují vliv rodinného zázemí na volbu střední školy. Výrazné rozdíly se ukázaly zejména v případě volby všeobecného vzdělání na gymnáziu a středních odborných škol. Zatímco děti vysokoškolsky vzdělaných rodičů a rodičů s vysokým socioekonomickým statusem navštěvují výrazně častěji gymnázia, děti, jejichž rodiče jsou vyučení nebo mají nízký socioekonomický status, vstupují častěji do středních odborných škol s odborným zaměřením, a to jak učebních, tak i maturitních oborů.
- V rozhovorech, které byly zaměřeny na podrobné zmapování rozhodovacího procesu při výběru střední školy, absolventi nejčastěji uváděli, že v době rozhodování o střední škole měli sami jasno, jaký typ střední školy si mají zvolit a obor si vybírali na základě svého zájmu. I tyto rozhovory ukázaly výrazný vliv rodičů i sociálního okolí na volbu vzdělávací cesty. Přibližně 40 % absolventů středních škol v rozhovorech uvedlo, že si zvolili daný typ středního vzdělání, protože si to přáli rodiče a poměrně často uváděli i vzor v rodině (asi 10 %) nebo inspiraci někým z příbuzných, který vykonává zajímavou práci (10 %).
- Z rozhovorů vyplynulo, že asi třetina vyučených a maturantů na SOŠ musela v průběhu svého rozhodování o střední škole původní volbu školy nebo oboru částečně nebo úplně přizpůsobit. Vyučení měnili své studijní plány především z důvodu horšího prospěchu a obav z obtížnosti školy a uváděna byla i finanční náročnost studia. Absolventi SOŠ s maturitou přizpůsobovali svoji volbu zejména z důvodu dojíždění a obav z nepřijetí na školu. Naopak gymnazisté své plány většinou nezměnili.
- Rozhovory s absolventy ukázaly, že k příčinám, proč si vyučení a absolventi maturitních SOU zvolili méně náročnou vzdělávací dráhu, patří kromě slabšího prospěchu i důvody, které souvisí s odlišným vnímáním důležitosti studia a jinými životními prioritami, jako jsou snaha se osamostatnit (69 %), nechuť studovat (56 %) a to, že jim střední škola připadá dostačující (45 %, resp. 50 %). Častěji jsou uváděny i finanční důvody (40 %) nebo že rodiče chtěli, aby šel do práce (15 %).

Spokojenost s typem vzdělání a vystudovaným oborem

- Výsledky ukázaly poměrně výrazné rozdíly ve spokojenosti absolventů podle jednotlivých typů středního vzdělání. Nejspokojenější jsou absolventi víceletých gymnázií. Absolventi 4letých gymnázií a SOŠ se ve spokojenosti se zvoleným typem středního vzdělání příliš neliší (jinou školu by si vybralo 10 %, resp. 12 % z nich), problémem absolventů SOŠ je ale poměrně vysoká nespokojenost se zvoleným oborem (stejný obor by si zvolilo kolem 70 % z nich). Důvodem nespokojenosti tedy většinou není úroveň vzdělání, ale příprava v oboru, který neodpovídá zájmům absolventa a ten nemá zájem v něm pracovat, nebo pociťuje určité omezení při výběru dalšího studia v terciárním vzdělávání. Nejméně spokojeni jsou vyučení, kteří vyjadřují jak značnou nespokojenost s typem studia (26 %), kdy řada z nich by upřednostnila maturitní studium (nejčastěji střední vzdělání s maturitou a odborným výcvikem), tak i nejvyšší nespokojenost s vybraným oborem, kdy více než 40 % by si vybralo jiný učební obor.

Celková spokojenost s dosaženou úrovní vzdělání

- Rozdíly ve spokojenosti absolventů jednotlivých typů středního vzdělání se ukázaly i v odpovědi na otázku, jestli se absolventům podařilo, resp. daří dosáhnout úrovně vzdělání, kterou by si přáli. Šetření ukázalo rostoucí nespokojenost směrem k méně náročným vzdělávacím cestám. Nejméně spokojeni jsou vyučení, z nichž asi polovina nedosáhla vzdělání, které by si (teoreticky) přála získat, u maturitních oborů SOŠ takto odpověděla asi čtvrtina a u gymnazistů jen asi desetina. Určitá podmíněnost se ukazuje i ve vztahu k sociálnímu zázemí, kdy nejčastěji nedosáhli úrovně vzdělání, kterou by si přáli, absolventi, jejichž rodiče jsou vyučení.

Vnímání střední školy a zájem pokračovat v terciárním vzdělávání

- Šetření se zabývalo i problematikou odlišného klimatu na středních školách a podporou, kterou učitelé žákům poskytují. Největší podporu ze strany učitelů, a to jak z hlediska rozvoje žáků (75 %), tak i poskytnutí rady a pomoci (87 %) vnímali gymnazisté, s menším odstupem následovali absolventi SOŠ. Vyučení vnímali podporu učitelů jako mírně nižší. Přibližně 65 % vyučených uvedlo, že učitelé se snažili podpořit rozvoj žáků a 78 %, že se mohli na učitele obrátit se žádostí o radu.

Úspěšnost vstupu na trh práce a způsoby hledání zaměstnání

- Dalším zásadním tématem šetření byla otázka, jaké způsoby hledání zaměstnání absolventi středních škol nejčastěji využívají, jak jsou efektivní a jakou roli při získání zaměstnání hraje pomoc rodiny, případně její sociální kapitál. Výsledky potvrdily význam sociálních sítí pro úspěšný vstup na trh práce, a to jak kontaktů rodičů nebo příbuzných, tak i vlastních, které si absolvent vytvořil v průběhu vyučení nebo středoškolského studia. Absolventi získali zaměstnání nejčastěji prostřednictvím rodičů, příbuzných nebo známých (37 %), dále následovala osobní návštěva ve firmě (22 %). Důležité byly i kontakty, které absolventi navázali v průběhu praktické přípravy (praxe) v reálném pracovním prostředí, na jejichž základě bylo zaměstnáno 7 % dotázaných absolventů. Z formálních způsobů hledání zaměstnání převažovalo získání zaměstnání prostřednictvím inzerátu na internetu (14 %), inzeráty v tisku činily jen 4 %. Pouze 4 % absolventů středních škol v rámci sledovaného vzorku zprostředkoval zaměstnání úřad práce. Neformální kanály při hledání zaměstnání využívali mírně častěji vyučení, což bylo dáno tím, že měli větší možnost využít osobních kontaktů, které si vytvořili během školní přípravy ve firmách (14 %). Naopak maturanti využívali podstatně častěji internet (23 %).

Využití sociálních sítí a úspěšnost přechodu na trh práce

- V celkové míře pomoci rodičů při hledání prvního zaměstnání nebyly zjištěny výrazné rozdíly mezi vyučenými a maturanty na SOŠ, v rámci sledovaného vzorku využili pomoci rodičů mírně častěji vyučení (41 % oproti 35 %). Do určité míry se lišila pouze forma této pomoci, kdy vyučeným rodiče zaměstnání častěji přímo zařídili nebo zprostředkovali (15 % oproti 3 %), zatímco absolventům SOŠ pomáhali relativně častěji doporučením přes další známé (13 % oproti 7 %). V rámci šetření přitom nebylo zjištěno, že by se výrazněji lišila pomoc rodičů s odlišným socioekonomickým statusem a úrovní vzdělání. Pomoc rodičů nevedla v celkovém pohledu k získání lepšího nebo platově výhodnějšího zaměstnání. V některých případech zřejmě sloužila i jako záchranná síť, kdy tuto pomoc využívali častěji absolventi, kteří byli nezaměstnaní a získání zaměstnání pro ně bylo obtížné a relativně častěji vedla k získání nekvalifikované práce.

Co je důležité pro získání dobrého pracovního uplatnění

- Součástí šetření bylo zjištění, co je podstatné pro získání dobrého zaměstnání z pohledu absolventů i vybraných zaměstnavatelů. Absolventi se prakticky bez rozdílu podle typu středního vzdělání domnívají, že pro získání výhodného zaměstnání jsou nejdůležitější konkrétní znalosti, dovednost pracovat na PC, aktivita a schopnost se prezentovat, sebevědomý přístup a znalost jazyků. Výraznější rozdíly se ukazují v hodnocení významu vysokého vzdělání. Zatímco naprostá většina gymnazistů (97 %) považuje vysokou úroveň vzdělání z hlediska pracovního uplatnění za důležité, u absolventů SOŠ s maturitou je to 81 % a u vyučených jen 58 %. S klesající náročností středoškolského studia tedy klesá i názor na důležitost vysokého vzdělání.
- Zaměstnavatelé v rozhovorech uváděli, že nejpodstatnější pro obsazení pracovního místa je ochota se učit (100 % odpovědělo rozhodně a spíše ano) a aktivní přístup (95 %), tedy dovednosti, které umožňují rychlé zapracování pracovníka. Na třetím místě zaměstnavatelé uvádějí jako rozhodující formální úroveň vzdělání absolventa, kterou považují za určitý certifikát znalostí (95 %). Porovnání s názory absolventů naznačuje, že zejména vyučení význam formální úrovně vzdělání podceňují, naopak asi 55 % vyučených považuje za důležitý prospěch, který je pro zaměstnavatele nepodstatný.
- Pozornost byla věnována i tomu, jak specifické vzdělání zaměstnavatelé požadují. Z výsledků vyplývá, že zaměstnavatelé častěji požadují pracovníka se znalostmi v určité skupině oborů (73 %) a než s konkrétním vystudovaným oborem (54 %).

Na závěr je možno konstatovat, že volba typu středního vzdělání je ovlivněna více faktory, kromě prospěchu, vlastních ambicí a studijního zájmu hraje významnou roli i rodina a sociální okolí. Zejména v kategoriích vyučených a gymnazistů najdeme značné rozdíly v aspektech, které se týkají volby střední školy. Vedle prospěchu, který je výrazným limitujícím faktorem při volbě vzdělávací cesty u vyučených, se u nich jako podstatné ukazují i menší ochota se učit a nižší význam, který vyučení vzdělání přisuzují, doprovázená naopak větší snahou se dříve osamostatnit. Výrazné rozdíly se ukazují i v následné spokojenosti s volbou vzdělávací cesty a dosaženou úrovní vzdělání, z nichž je patrná poměrně vysoká nespokojenost vyučených s volbou středního vzdělání i konkrétního oboru. Volba oboru se ukazuje jako problém asi u třetiny absolventů maturitních SOŠ, kteří jsou spokojeni s celkovou úrovní vzdělání, ale raději by si zvolili jiné odborné zaměření. Zatímco vliv rodičů na volbu vzdělávací cesty je z výsledků patrný, z hlediska využívání sociálních sítí nebyly mezi absolventy středních škol (učebních oborů a odborných maturitních oborů) při hledání zaměstnání zjištěny významné rozdíly v míře pomoci ze strany rodičů.

Výsledky šetření ukázaly, že je třeba podstatně více rozvíjet kariérové poradenství na školách, věnovat pozornost nejen dětem s výchovnými a vzdělávacími problémy, ale zaměřit se na ty, jejichž ambice neodpovídají jejich studijním možnostem. Větší pozornost je třeba věnovat i výběru konkrétního oboru, jehož volba je poměrně výrazným problémem jak u části vyučených, tak i absolventů maturitních odborných škol. Nespokojenost vyučených ukazuje na změny ambic v průběhu vzdělávací dráhy, z tohoto důvodu je třeba zachovat průchodnost vzdělávacího systému a systému maturitních nástaveb, které by umožnily vyučeným doplnit si vzdělání. Určitou pomocí může být v budoucnu i zavedení systému uznávání kvalifikací, který by umožnil flexibilně si doplňovat kvalifikaci na základě získané praxe.

Seznam literatury

Boudon, Raymond. 1973. L'inégalité des chances. La mobilité sociale dans les sociétés industrielles. Paris: Armand Colin in Keller, J., Tvrđý, L.: Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna. Praha : Sociologické nakladatelství 2008.

Boudon, Raymond at al. 2001. École et société. Les Paradoxes de la démocratie. Paris: PUF. in Keller, J., Tvrđý, L.: Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna. Praha : Sociologické nakladatelství 2008.

Bourdieu, P.: Teorie jednání. Praha 1998.

Grannovetter, Mark. 1995. getting a Job. A study of Contacts and Careers. 2. vydání. Chicago. The University of Chicago press. in Keller, J., Tvrđý, L.: Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna. Praha : Sociologické nakladatelství 2008.

Herrnstein, R.J., Murray, C.: The Bell Curve: Intelligence and Class Structure in American Life. New York: Free Press 1994.

Hauser, R.M., Sewell, W.H., 1986. Family Effects in simple model of Education, Occupational Status and Earnings: Findings from the Wisconsin and Kalamazoo Studies. Journal of Labor Economics.

Keller, J., Tvrđý, L.: Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna. Praha : Sociologické nakladatelství 2008.

Maťejů, P., Straková, J.: Nerovné šance na vzdělávání, Vzdělanostní nerovnosti v České republice. Praha : Academia 2006.

Trhlíková, J., Vojtěch, J., Úlovcová, H.: Přípravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi. Srovnání situace absolventů středních odborných škol s výučním listem, s maturitou i odborným výcvikem a s maturitou tři roky od ukončení studia. Praha : NÚOV 2008